

ભાનુ પ્રકાશ.

કીરણ ૧ હું.

નરમણિ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કાપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૦૯૪ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ બાળ પ્રકાશ

વિષય ૨-૧૪

॥ ओ३म् ॥

ભાનુ પ્રકાશ

કિરણ ૧ લું.

લેખક,
નરમણિ.

મુ'બદ્ધ:

ધર્મ વિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં છાપ્યું.

૧૯૦૭

૦-૪-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથીરાઈટ-સંગ્રહ
૨૦૮૪

॥ આર્યા ॥

આપરીતોષાદ્વિદુષામ્
ન સાધુમન્યે પ્રયોગ વિજ્ઞાનમ્ ।
બલવદપિ શિક્ષિતાના—
માત્મન્યપ્રત્યયશ્ચેતઃ ॥

કાલીદાસ.

અર્પણ પત્રિકા.

મારા માનવંતા શેઠ હરિદાસ રણછોડદાસ

જેગ.

વસંત તિલકા.

- પ્રાચીનના કવિવરો થઇ જે ગયા છે,
શોભી સદૈવ શુભિ તેજથી જે રહ્યા છે ;
તેવાણીના વિમળ વિસ્તૃત સાગરે હું,
શુકિત નિવાસિ જળજંતુ તરી રહ્યો છું. ૧.
- એ અંબુધિ સુખદ સારથી પુષ્ટ દેહ,
રાજે રચિર ગુરૂ મેધ સમાન જેહ,
તે સ્વાતિના સુલગ બુદ્ધી કાષ્ટ એક,
પાખ્યો સુભાગ્ય કર્યું પાન ધરી વિવેક. ૨.
- તેના પ્રભાવ થકી મૌકિક આ બન્યાં જે,
આપે ઉપાડી અતિ આદરથી ગ્રહ્યાં તે,
શોભે સુધીર-શિરભૂષણ, વા વિરાજે
કંઠે, કરી કદિ ધરો નવ માલિકા જે. ૩.

લી૦

આપનો

નરમણિ.

કડી ૧. તે કવિવરની વિમળ વાણીના વિસ્તૃત ઝેટલે
 વિશાળ સાગરમાં હું શુકિત-સીપમાં રહેનારા જંતુની
 પેઠે તરું છું. કડી ૨. એજ અંબુધિ-સાગરના સાર
 વડે જેનો દેહ પુષ્ટ થયો છે એવા ગુરૂ જેઓ મેઘના સ-
 માન રાજે-શાભે છે. તે ગુરૂ તરફથી-સ્વાતિ નક્ષત્રમાં-
 મોગ્ય વખતે પ્રાપ્ત થયેલા કંઠ એક ઉપદેશ-ખુંદનું પાન
 મેં વિવેકસર કર્યું. કડી ૩. આ મોતી-સુધીર-
 શાણા પુરૂષોના શિર ભૂપણ-મુકુટમાં શાભે એવાં છે-અ-
 થવા શાણાઓમાં ભૂપણ-રૂપ જે શ્રેષ્ઠ પુરૂષો છે તેમને
 પણ શોભાવે છે. અગર જો માલા બનાવીને ધરો તો
 કંઠને પણ શોભાવે.

પ્રસ્તાવના.

—:૦:—

આ નાનકડું પુસ્તકમેં પ્રસંગોપાત લખેલી કવિ-
તાઓ પૈકી થોડાંએક નમુનાનું બનેલું છે. એ બહાર
પડશે એવા જરાએ સંભવ નહોતો. પરંતુ મારા માયાળુ
શેઠજી હરિદાસ રણજોડદાસે અંધારામાં પડેલાં મારાં લખા-
ણોને વખતો વખત પ્રકાશમાં લાવવાની સ્તુત્ય હિંસ દે-
ખાડી અને એ પ્રમાણે તેમના ઉત્તેજનનું આ બીજું ફળ
ગુજર્ જર પ્રગ્નને સાદર કરવામાં હું બાગ્યશાળી થયો.

ઘશ્વર પ્રાર્થના, રમત ગમત, દોલતને ગરીબાઇ,
ઉનાળો ને વરસાદ, સુખને દુખ, જગતનું ક્ષણભંગુર-
પણું અને તત્ત્વ શોધન તથા થોડું એક અંગત એ પ્ર-
માણે મિશ્રિત વિષયો પૈકી જુદી જુદી રચિના વાંચકોને
કંઈ ને કંઈ અવશ્ય મનગમતું થઇ પડશે ; અને જે
એમજ થયું તો વળી પણ મારું તત્કું વળગી ગુજર્
પ્રગ્નને ફરીથી એકવાર તરદીમાં નાંખીશ.

ગુજર્ સાક્ષર શિરોમણિ મરહૂમ રા. ગોવર્દનરામ-
ભાઈ આગળ અભિપ્રાય સાફ રજુ કરેલી મારી ઘણીખરી
કવિતાઓનો સમાવેશ આ પુસ્તકમાં થઇ જાય છે.

દરેક કવિતાની નીચે અર્થ સરળ પડવા સાફ મેં
ટીપ આપેલી છે વળી મીઠ કરસનદાસ જમનાદાસ ગાંધી

ખી. એ. એમણે આ પુસ્તક તપાસી જવામાં જે સ્નેહ
બરી તરફી લીધી છે તે માટે હું તેમનો આભારી
થયો છું.

હા. ધરમસી જેઠાની કું. }
માંડવી. મુંબઈ તા. ૧૨-૭-૦૭ } નરમણિ.

શુદ્ધિ પત્ર.

પાનું લીટી	ભુલ	સુધારે
૪ ૧૦	હૃદય	હૃદય
૯ ૧૪	સગાં વહલાં	સગાં વહલાં.
૧૦ ૯	ઘોડલે,	ઘોડલો,
૧૦ ૧૪	શાકુતલ	શાકુ-તલ.
૧૩ ૪	અહ્યા	અહ્યા.
૧૩ ૧૯	નાકીને	તાકીને
૧૪ ૬	વર્ણન	વર્ણન.
૧૫ ૨૨	સુખ	સુખે.
૧૬ ૪ તથા ૧૫ વાંટયાં		વાંટયાં.

૨૮	૪	રતે	રસ્તે,
૨૮	૧૩	મરીને	મારીને.
૨૯	૬	ખાતાં	ખાતા.
૨૯	૧૫	રહેળા	રહેળે.
૩૦	૬	જેયંજ	જેયું જ.
૩૦	૮	પીવ	પીવા.
૩૦	૧૦	અધથી	અંધથી.
૩૧	૫	પતંગીયને	પતંગીઆને.
૩૪	૧૦	પ્રિયતમાં	પ્રિયતમા
૩૪	૧૨	હથ	હાથ.
૩૪	૨૦	સ્તની	સ્તનની.
૩૫	૪	બાણથી	બાણથી.
૩૫	૬	કહે શું	શું કહે.
૩૬	૪	પડયો પડયો	પડયો.
૩૮	૨	ધર	વર.
૩૮	૬	થાસે	થાસે.
૩૮	૨૨	ચિતમાં	ચિતમાં.
૩૯	૯	નિશસ	નિશાસ.
૩૯	૧૨	જગનો	જગતનો.
૪૦	૬	તે	તેં.
૪૦	૨૦	જેઝે	જેઝઝે.
૪૦	૨૪	પેટ	ડાન્યું.
૪૨	૨૧	જગત	જગત

૪૮	૧૮	બપેરે	બપોરે.
૫૧	૧૪	ઘડિકા	ઘટિકા.
૫૨	૨	સોમવાર	સોમવાસર
૫૨	૩	શંકરાત	શંકરાંત
૫૨	૧૧	માખ્યા	મળ્યા.
૫૪	૪	સફ	સાફ.
૫૫	૬	ચક્ર	ચાક્ર.
૫૫	૯	કુલાવર પેટ	કુલાવર પોટ.
૫૭	૮	ઝોડી	ઝોરડી.
૫૭	૧૪-૧૫	મસોને.	માણસોને.
૫૯	૮	ખસ	કોસ.
૬૧	૬	ત્યજો.	ત્યાગો.
૬૧	૮	રટતે—	રટતો—
૬૨	૬	ચણચિત્તુ.	ચણચિત્તુ.
૬૪	૧૫	ખેટ	ખોટ.
૬૪	૧૬	ખાવનાં	ખાવાનાં.
૬૫	૧૯	તમરા	તમારા.
૬૪	૨૨	પમય	પમ્મય.
૬૭	૧૦	મેઢા	મોઢા.
૭૬	૧૧	નિશ્ચ	નિશ્ચે.
૮૩	૧૮	લગર	લગાર.
૮૯	૮	ચિતે	ચિષે.
૯૬	૧૮	વાવે	વાંધે.

ભાનુ પ્રકાશ.

કિરણ ૧ લું.

ઈશ્વર પ્રાર્થના.

છપય.

ત્રિભુવન જેનો વાસ, દાસ તેનો હું યાચું,
ચંરણ કમળ રજ રોજ, લોહુંને બોલું સાચું,
સદ્ગુણની નિત સેવ, જ્ઞાન-અમૃત અનુપાને,
પદ્મિ પુ રે' પરહેજ, રોગ ભવનો જીવાને,
વિવેકસદ્ધ ધર્મે વસું, તસૂ ચસું નહિ ન્યાયનું,
હરિએ હોંસ પુરી કરે, થાય ગમે પછી કાયનું. ૧

લીટી ૩-૪. આ જન્મ છે તે એક રોગ સમજવો.
તેને માટે સદ્ગુણરૂપ દેવા, જ્ઞાન રૂપ અનુપાન અને પદ્મિ-
પુ જે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, એ છ દુ-
ષ્મનોને દાખી દેવા રૂપ પરેશ પાળવી; જેથી એ ભવનો
રોગ જાય.

લીટી ૫-૬. ન્યાય એટલે વાજબી વાતમાંથી એક
ડગલું પણ ચસવું ન જોઈએ. એટલી હોંસ-એટલાંવાનાં
પ્રભુ જો આપે તો પછી શરીરનું ગમે તે થાઓ.

ગીતિ.

કેશવ કેને કેવા? જેને ચિત્ત વસે ન કેશવ તે:

કેશવ જેને ચિત્ત, નહિ શવ તે અંદિ ફરી ન અવતરશે. ૧

લીટી ૧-૨. હે ભાઈ તું કહે, શવ એટલે મુક્ત તે
કેને કહીએ? જવાબ:—જેના ચિત્તમાં કેશવ એટલે પર-
માત્મા વસતા નથી તેવાને.

લીટી ૩-૪ પરંતુ જેના ચિત્તમાં પ્રભુ છે તેઓ મરતા
નથી એટલુંજ નહિ પણ ચિરંજીવ બની એવે સ્થળે રહે
છે કે જ્યાંથી તેમને પાછું મર્ત્યલોકમાં આવવાનુંજ નથી.

દ્વારકાની યાત્રા.

ગરબો.

(ગોવર્ધન રશિયારે, મારે મન વશિયા

પ્રજનાથ—એ રાહ.)

દ્વારકા જવાદે, ગુણ ગાવાદે ગોપાલ, ગોમતી ન્હાવાદે.
જગતદેઈ જલધિતીરે જ્યાં, જગતપતિનો વાસરે,
લકતો ભવભંજનને ભેટે, હરિને ધરીને હોંસ.

દ્વારકા જાવાદે૦ ૧

ભાગ્ય બુઝો ભારતનું બ્રાતા, ચાર તાતનાં ધામરે,
અહો ભાગ્ય ઓખો જ્યાં આવી, આપ વરયા ભગવાન.

દ્વારકા જાવાદે૦ ૨

જેનું ધ્યાન ધરે યોગીન્દ્રો, નારદજી ગુણ ગાયરે,
નેતિ નેતિ નિગમ વખાણે, દર દરશનને ધાય.

દ્વારકા જ્ઞવાદે૦ ૩

અદ્વાદિક જેને વિનવતા, શ્રીવર ભક્ત દદિશરે,
વ્યાસ વૈયાસિક વરણી થાક્યા, થાક્યા વરણી શેષ.

દ્વારકા જ્ઞવાદે૦ ૪

કંસબિદારણુ, ગિરિવર ધારણુ, ચારણુ ધેનુસાથ રે,
સૃષ્ટિકારણુ, જ્યાં નારાયણુ, વસિયા ગોપીનાથ.

દ્વારકા જ્ઞવાદે૦ ૫

અનંત આપો આપ બિરાગે, ત્યાં જઈ મારે રહેવુંરે,
ધન્ય ભાગ્ય ત્યાંના નરનારી, નિત્ય દરશન સુખ લેવું.

દ્વારકા જ્ઞવાદે૦ ૬

આ ધરમાં ન ગમે જ્ઞવાદે, દુષ્કર માયા કૂરે,
ભૂખ તરસ ભવબંધનને ત્યાં રહેતાં પાપો દર.

દ્વારકા જ્ઞવાદે૦ ૭

શ્રીવરના બહાલા સૌ આવી, સાચા ભક્ત સદાયરે,
હરિ કથારસ અમૃત ત્યાંતો, આપ પિમેને પાય.

દ્વારકા જ્ઞવાદે૦ ૮

મેઘશ્યામ મૂરતિ સંગાયે, સંતો માણે મોજરે,
નરમણિ પ્રભુ પદ રજમાં લોટી, લેતો હહાવો રેજ.

દ્વારકા જ્ઞવાદે. ૯

કડી ૧ લી. જ્ઞવાદેસું=દ્વારકાનું પ્રાચીન મંદીર એ

નામથી ઓળખાય છે. ગોપાલ એ શ્રીરણુછાડછની પ્રતિ-
નિવિ ચળ પ્રતિમાનું લોકપ્રીય નામ છે.

કડી ૨ જી. ભરતખંડમાં પ્રભુનાં ચાર ધામ છે તેમાં
'ઓખો' એટલે ઓખામંડળમાં પ્રભુ પોતે આવીને બ-
રયા હતા માટે તે "ઓખો" સર્વથી ભાગ્યશાળી મુલક
સમજવો.

કડી ૩ જી. નિગમ=વેદ. હર=શિવજી જે તેમનાં દર-
શનમાટે ધાય એટલે દોડીને આવ્યા હતા.

કડી ૪ થી. ભકત દદીશ=ભકતાના દુધ્યના ઇશ. એ-
ટલે માલેક. વૈયાસિક વ્યાસના પુત્ર શુકદેવજી.

કડી ૫ મી. વિષ્ણુ ભગવાનના દશ અવતાર છે તે-
માંના કયા અવતારમાં પ્રભુ દ્વારકામાં વસ્યા તે આ કડી-
માં સ્પષ્ટ બતાવ્યું છે. વિદ્યારણુ-મારનારા. ચારણુ-ચા-
રનારા. ધેનુસાથ-ગાયોનો સાથ એટલે ટોળું.

કડી ૭ મી. હે કંર માયા એટલે ધરજંજળ મને
બવાદે.

પ્રભુના દાસને ચિંતા શેની હોય?

શાદુલવિકિડિત.

ચિંતા શું કરવા જરાય કરું હું.

શું કામ સેવું ખજો ?
 શા સાફ બની દીન યાયું જનને,
 શાને ફરે બહાવરો ?
 પોષીને જગને જીવેશ મમ જે
 સૌ કાળ સંભાળશે,
 તે જોશે નિજ દાસને કદિ જરા,
 તો કાં નહિ ચાલશે ? ૧

ખજો=લુચ્ચા લોકો. મમ-મારો. જીવેશ-જીવનો
 આધાર. મારા પ્રાણાધાર પ્રભુ જેઓ આખા જગતનું
 પોષણ કરેછે તેઓ નિજ એટલે પોતાના દાસને કંઈ થોડું
 સરખું જોઈશે તો કેમ પૂરું નહિ પાડે ?

પ્રભુ સૌનું પુરું કરેછે.

૫૬.

(કાચખા કાચખીના લજનની ચાલ.)

કરો તમે શોચ તે જાનો ?

પ્રભુ ખિંછે દાસ પોતાનો રે. ટક

જે જોઈએ તે દેવા સમરથ, રાયતણા એ રાજ,
 અન્તપૂર્ણાની મોજના કાષી, ત્રિલોક પાલણુ કાજ,
 ભુખ્યાં કહો કેમ સુવાડે, ખાવા સાફ જોલ જગાડે ?
 કરો તમે શોચ તે ૧

અંતરયાત્રી ઘડી નહિ નવરૌ, ચિંતા કરે ભલીભાત,
ચાવણું દેવું કામ છે એનું, જેણે આપ્યાં છે દાંત,
જાયા પેલાં દ્વંધ મૂકેજે, જાયા પછી કેમ ચૂકે તે ?

કરો તમે ૦ ૨

હુન્નર કાજે હાથ એ આપ્યા, હુન્નર આપશે એજ,
થાક અને ક્ષિધ અંગમાં મૂક્યાં, કાં નહિ આપે સેજ ?
આપેા અવસોડવા આપી, જો જો લીલા જે જગ થાપી.

કરો તમે ૦ ૩

અવનીપર અંધકાર દેખીને, જેણે પ્રગટયા દીપ,
તેણે નસીય તારૂં નિપજાવી, સાધન રાખ્યાં સમીપ,
દશે જોગ જેટલું તારી, માહેથી તે આવશે ચાલી.

કરો તમે ૦ ૪

સૌનું સૌને વહેંચી આપે એ, મૂરખ ભરશે બાથ,
હાથ હજાર થાશે દેનારા, શું રે લેશે એ હાથ,
લેનાર તો થાકીને રહેશે, હહેરો ન્યારે સાગર દેશે.

કરો તમે શોચ તે શાનો ?

પ્રભુ પ્રીછે દાસ પોતાનો રે. ૫

કડી ૨ જી. જાયા પેલાં=જનમ્યા પહેલાં. દ્વંધ મૂકે
માના સ્તનમાં દ્વંધ કિતપન્ન કરેછે.

કડી ૩ જી. સેજ=પથારી. કડી ૪ થી. અવ-
ની=પૃથ્વી. દીપ=દીવા અર્થાત્ સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારા
સમીપ=પાસે અર્થાત્ તૈયાર.

પ્રભુનાં ચરણ શિવાય ભવદરિયાને બીજે કાઢો નથી. માલિની.

હરિવિણ નહિ આરો, હેાય સંસાર આરો,
અધિક અધિક પીધે, નીવડે તે અકારો,
સુતનુ-તન-પિતા-મા, ભાઈને બેન બંધુ,
ખડક ખલક સિંધુ, મીનનું ટોળું સંધુ. ૧

લીટી ૨ જી. જેમ જેમ સંસારના રસનો અધિક
અધિક એટલે વધુ વધુ સ્વાદ લઈએ તેમ તેમ તે વધુ
વધુ આણુગમતો થઈ પડે. લીટી ૩ જી. સુતનુ=સૂત્રી.
તન-તનુજ=છાકરં. બંધુ=સગાં સંબંધી. એ બધાં ખલક
એટલે આ સૃષ્ટિરૂપ દરિયામાં ખડકો જેવા છે અર્થાત્
માણસની જીંદગીના વહાણને નડતર રૂપ છે. અથવા તે
સંધુ-તે બધું એક માછલાનું ટોળું છે એમ સમજ લેવું.

બાળ પ્રાર્થના અંગ્રેજી ઉપરથી.

ગઝલ.

(રાત્રે સુતી પેળા બોલવાની.)

પ્રભુને પ્રેમથી વંદી, સુતાં હું એમ યાચું છું
ઉઠ્યા પેલાં કદાપિજે, મરું તો પ્રાણ સોપું છું. ૧
સૂતો ન્હાને ઝિછાને આ, મને સંભાળજે ત્રાતા !

ગળાની રાત શાંતિમાં, જગાંડા પ્રાતઃકાંતિમાં ૨

ગઝલ.

(સવારે ઉઠતી વેળા બોલવાની.)

હવે હું જાગિને જોઉં, દિસે પરભાત આ સોલું,
મને પ્રીતે પ્રભુએતો, સંભાળ્યો રાતમાં સૂતો. ૧
હવે એ દેવ દિન આપ્યો, બલો મને કરી રાખ્યો,
દિસે મારા મહિમાઓ, તમારા નાથ નિત દાખ્યો. ૨
અરે પ્યારા હું બીડીને-પથારીથી પ્રભુ વંદું,
કઈ બોલું હું આજે સૌ, થજો તુંને ગમે એવું. ૩
કડી ૨ જ. નિત-નિત્ય એટલે બધો વખત મારા દિ-
લમાં તમારા મહિમાનું રટણ કરાવજો.

ગઝલ.

(જમતી વેળાએ બોલવાની.)

પ્રભુના હાથથી આવે, સહુ સારા પદાર્થો આ,
હમેશાં અન્નને માટે, છિએ સૌ એશિંગણુ તારા. ૧
અરે તે સાથ હે નાથ, તું એવી આશિશે આપ,
વસું મુખે અમો તારા-મહિમામાંહિ દિનરાત. ૨
કડી ૨ જ. એશિંગણુ=આભારી.

એકલવાયા છોકરાની પ્રાર્થના.

ઉપજ્ઞાતિ.

પિતા વયે આજ પ્રભુછે મારા.
 નેત્રી લીધા છે શરણે તમારા,
 આવા ન મોટા, નહિ કોઈ છોટા,
 ન 'બધું' કરા વળી મોગ્ય જોટા. ૧
 છે કો સુમિત્રા, તદ્દપિ બિચારા,
 વહે દુષ્પ્રેમાં નિજ, જે ન આરા,
 ન છત્ર કો આતપ જે નિવારે,
 ચિંતા હવે મારી પ્રભુ તમારે. ૨

કડી ૧ લી હે પ્રભુજી, મારી નાની વયમાં મારા પિ-
 તાજીને તમેજે તેજવી લીધાછે એટલે તેઓ સ્વર્ગવાસી
 થયાછે. બંધુ=સગાવહલાં. મોગ્ય=લાયક. કડી ૨ જી.
 કો સુમિત્રા એટલે કોઈ મિત્રા સારા સા છે પરંતુ તેઓ
 બિચારા પોતાના એટલા બધા દુઃખમાં તણાયા જાય છે કે
 જેનો આરા આવતો નથી તો પછી મને ક્યાંથી મદદ
 કરી શકે? છત્ર=છતરી. આતપ=તડકો. નિવારે=અટકાવે.
 મારાપર દુષ્પ્ર પડતું અટકાવવાને કોઈ છત્રી નથી.

બાળગીત અંગ્રેજી ઉપરથી.

રુચિરા છંદની ચાલ.

કર રમત ઓ બચ્ચા તું,

સાંભળ રીત બતાવું હું.

ઊંચે ચંદરવા તક ધાળે, નીચે ધરતી તક મળે,
 વારે ફેરે પ્રરી ફૂદી, મોદેથી ગીતો ગાળે;
 આગળ પાછળ એક પગે તું, ફૂદ ફૂદ કરતો મળે.
 દોલ એક જાણ આ લાવે છે, ધીરે ધીરે તે વાળે. ૧
 ઊંઝે એસને મુકે દોટ તું, ઝિલ રાછ કરવા કાળે,
 પાંચ સાત જાણ બેળા થેને, બેરા આવીશુ આળે;
 લઈ લાકડી કરી વાડે, ત્રિપાદ થઈ લડવા મળે,
 ખીસામાં રાખ્યું છે ખાવું, રમતાં રમતાં તે ખાળે. ૨

હંસ વિનોદ—મનહર.

કહેવત ૧ લી.

ઋગ, રઘુ, શાકુ તલ કે ગીતાનું ગાન શુણી,
 ખગોળ ભૃગોળમાંહિ, પ્રીતકે પ્રમાણશે;
 ભુંગળાં ફૂકેલ ભાળી, બીજા જગરે વાત ફાલી,
 ફાલી કવિતા શુણીને, આનંદકે આણશે;
 લેખનના બેદ કેવા, જાણ્યા નહિ જોણે એવા,
 નિજસ્તુતિ સાંભળીને, મોદ કોઈ માણશે;
 ગ્રંથના અથાગ એમ, થોક નરમણિ થયા,
 ફૂધ પાણી જૂદાં તેતો, હંસ કરી જાણશે. ૧
લીટી ૧-૨ ઋગ=ઋગ્વેદ. કાષ્ઠને વેદ ભણવાનો શોખ

હોય છે. રઘુ=રઘુવંશ મહાકાવ્ય કાષ્ઠને મહા કાવ્યોનો શોખ હોય છે. શાકુન્તલ=શકુન્તલા નાટક. કાષ્ઠને નાટકનો શોખ હોય છે. કાષ્ઠને ખગોળ વિદ્યાનો અને કાષ્ઠને ભૂ-ગોળ વિદ્યાનો શોખ હોય છે. **લીટી ૩-૪** ભૂંગળાં કુંકેલ લાળી = ખાલી ખાકાં કુંકેલાં જોડેને. કાચી = અર્થ વગરની. **લીટી ૫-૬** લખાણમાં કેવી કેરી યુક્તિઓ કરવામાં આવેછે તે જોઈએ જાણતા નથી તેઓ માત્ર પોતાના વખાણનું વર્ણન આવે એટલે ફૂલાઈ જાયછે. પણ તેજ કવિતાના મર્મમાં તેમની નિંદા કરેલી હોય છે તે જોતા નથી. **લીટી ૭-૮** થોક = ટગલા. અથાગ = પાર વગરના. દધ અને પાણી ભેગાં કરેલા હોય તેમાંથી દધ-દધ પીને પાણી પડતું મેલવાની હાંસમાં અજળ શક્તિ છે.

કહેવત ૨ જી.

ઉતાળાની રાતે ઉડ્યો પવનને આગ લાગી
કર્યા કેરી મધ્ય સાંકડી ડેરી નાકે નવે;
લોક ભેળા થાય, પડોશી ખૂણે છૂપાઈ જાય,
પાણીનું ટીપું આપે ન કોઈ રેડવા દવે;
પોલીસ અને મ્યુનીસિપાલે તો પથારો ફરી,
હાલે પાંપ ડાયરી ભરી ચાડ્યા ગયા હવે;
ધર ધણી ધર નહિ, કૂ થયું બળીને એમ,
જુઓ હાંસરાજ આજ પડી તેજ ભોગવે! ૨
લીટી ૧-૨ કર્યા કેરી મધ્ય = કર્યાની વચ્ચે. નાકે

નવે = નવા નાકા ઉપર. લીટી ૩-૪ રેડવા દેવે = અ-
ગ્નિમાં રેડવા સાર. લીટી ૫-૬ હાલે પંપે = ખાલી
ખંખા વડે. એક તો ઉનાળો ને પાણીની સગવડ રાખેલી
નહિ હતાં. ડાયરી ભરી = નોંધ બુકમાં પોતે કરેલું કામદાન
લખીને. લીટી ૭-૮ ૬. થયું = ફૂંકાઈ ગયું; રાખ
થમ મયું.

કહેવત ૩ જી.

કાચના કયોળામાંથી, પાકું પાણી પૂરીએ તો
વેંલું વહી જાય વાસણને લાગે ધાડને;
હદ આર લાડકાં છોડ. પોતાનો ને પિતાનો,
ખમાડીને ભર લાજ લગાડે છે લાડને;
અતિશય વ્યાજ લેવા જતાં લોભી વાળીઆ તે
ખોઈ વ્યાજ કાપે મુળથી મૂડીનાં ઝાડને,
શેડના સપૂત ચાકરને ઘેર ધકકા ખાય,
જુઓ હંસરાજ એમ ખેત ખાય વાડને. ૪

લીટી ૧-૨ પાકું = ગરમ, કડકડતું. ધાડ = આડત.

લીટી ૬. મૂડી = વ્યાજે ધીરેલી મૂળ રકમ.

લીટી ૭. સપૂત = આ કેકાણે કપૂત સમજવા. એવા
ધણા દાખલા બનેછે.

કહેવત ૪ થી.

કલ્લીની બાજીની કરી, કલ્લીને કંગાલ એક,

દ્વારકામાં દીકા થયો વેચવાને સજ છે.

એક પાછ માટે વેચી, એકમાં ગુગળી એક,

આવી આલ્મો ઉભો રહે, વાત ચાલ્યા ધન છે.

ચાર પાછ મારી લાવ્ય, મારકીટ ઇગ્નરાની.

છાનો માનો ચાલ્મો, શું તારા માથામાં ગજ છે ?

તાંબીઆની ડોશી આંહિ. હાથ મુંડામણ પડે,

ગજની થોડીનું હંસ, ભાડું સવાગજ છે! ૫

લીટી ૧-૨ કલ્કી = ઝૂડી. કલ્કી = એક જાતની થાસ
જેવી જંગલી ભાજી. ચોમાસામાં વગડામાં તે ઉગી નીક-
જેછે. લીટી ૩-૪ ધન = મજાની. લીટી ૫-૬

મારકીટ ઇગ્નરાની = દ્વારકામાં શાક વેચનાર પાસેથી દર-
રોજની ચાર પાછ સરકાર લેછે તે ઉધરાવવાને ઇગ્નરો
કાઠ ગૂગળી આલ્મણ રાખે છે. એક ગરીબ માણસે વગ-
ડામાંથી આવતાં વીણી લીધેલી થોડી કલ્કીની ભાજી
એક પાછમાં વેચી તે વેળા તેના ઉપર, ઉપર મુજબ તકા
દો થયો હતો.

કહેવત ૫ મી.

સદપરીવાર કપોત પ્રત્યે નાકીને તીર,

વૃક્ષ નીચે પારધી ઉભો દયા ન છોડા છે;

તરાણ મારી ભમંતો નેપ્થ કિચે બાજ એક,

“ રામ રામ ” રટી બિચારનો ખેંદા ધોટા છે;

તીર વાળું તન્મર ખાધ ને બાજ હો? પડ્યો,

કાંકે કાળાનાગે પારધીનો પગ કાઢેલા છે;
નિરપરાધી ઉગારી, અપરાધી માર્યો એમ,
દરિને લાથે હંસ રધા સોનીનો કાંટો છે. ૩

લીટી ૧-૨ જુની સંસ્કૃત દંતકથા ઉપરથી લીધેલું
વર્ણન. સહપરિવાર કપોત = કુટુંબ કૃષ્ણલાવાળો હોયો.
પારધી = શિકારી. લીટી ૩-૪ બાળ = બાળપણી. તરા-
પ મારીને માથા ઉપર બમતા બાળપણીને બેઠને બિચા-
રો હોયો રામનામનું રટાયું કરવા લાગ્યો. લીટી ૫ ૬
એવામાં પારધીને પગે સાપ કરડ્યો તેથી પારધી નિશાન
ચૂક્યો ને તેનું તીર હોવાને અહીં ઉર તરાપ મારનારા
બાળ પક્ષીને લાગ્યું. એમ બેઉ જુનોગારને અચાનક સમત
થઈ.

કહેવત ૬ છી.

મુપક મીનીને વેર, ખગેશ નાગેશ વેર,
બગમાછલીનું વેર, અંધાયું છે ચૂપ જો;
સુડી સોપારીને વેર, કુલાડને કાજ વેર,
ધંટી ઘડી કેરું વેર, અંધારને રૂપ જો;
ગણિકા સગુણી વેર, સુર ને અસુર વેર,
સાચાને જુદાનું વેર, શીતળને ધૂપ જો;
કહો કયાંથી થયાં એ તો, સહજ સદૈવ વેર.
વેર દસરાજ માતા ઉદરમાં ઊપજે. ૪

લીટી ૧-૨ મુપક મીની = ગિંદર બિચાડી. ખગેશ = ગ-

૩૬ પક્ષી. નાગેશ મોટા સર્પ. સ્ત્રીટા ૧-૮ સરળ= સાથે જનમેલું - કુદરતી. સદૈવ=દમેશનું. માના ઉદરમાં ઉપગ્રે=જનન્યા પાંદલાંજ કુદરતી વેર પેદા થાય છે.

કહેવત ૬ ફૂંના બીજો અર્થ

માનાના ઉદરમાંલિ, ગર્ભ બીજો રહે ત્યારે,
રતનપાન નજવું પડે છે, સુખરૂપ જે;
જનન્યા પછી ખોળે ખેઠેલ ભાંડું ખાર ફરે,
ભાગલા પડાવે ખાવાનામાંથી અનૂપ જે;
મોટા થયે મોટી મોટી મારા મારી કરી ભાષ,
કારંટે ચડી કરાવે. વાતો દુખ રૂપ જે;
અથથી ઇતિ સુધી, સુખ ન એમ ખેસવાદે,
વેર હંસરાજ માના ઉદરમાં ઉપગ્રે.

પ્રશ્ન “હંસરાજ, ભાષઓ ભાષઓમાં વેર, જે જેવામાં આવે છે તે કયાંથી આવ્યું ? ”

જવાબ:—“માના ઉદરમાંથીજ. ” કેવી રીતે ? જવાબ “ખોતાની માને બીજાવાર ગર્ભ રહે ત્યારે અવ્યાને ધાવણ છાંડવું પડે, જનન્યા પછી નાનું જન્મ્યું મોટા ભાંડુને માના ખોળામાં ખેસવાદે નહિ ખાવામાંથી અનૂપ એટલે આઝો ભાગ પડાવે. મોટી ઉમરે કારંટે ચડી લોકોમાં હ-જરો વગોવણાં કરાવે એમ અથથી ઇતિ સુધી એટલે પહેલેથી છેલ્લે સુધી એક ભાંડુ બીજા ભાંડુને સુખ ખેસવા દેવું નથી, એ એક કુદરત છે. ”

વેર ક્યાં વસે છે ?

શાદુલ ચિકિત્તિ.

વાંટયા સ્થાનક વિવિધમાંલિ વિધિએ,
વાનાં તણુ ત્યાં વધ્યાં;
પેંલું મધ્યથી “ ઝેર ” લેઈ ખસતી,
છબલા મહીં મેલતા;
સ્થાપ્યા “ ફેરજ ” ફેર ને કુટિલ જો,
સોટા મહીં મ્લેચ્છતા;
આજા આપી સદૈવ “ વેર ” વસતે,
તું માતણા પેટમાં.

બાહ્યો બાહ્યોમાં જ્યારે જ્યારે કુટુંબ કલેશ ગાલ-
તો હાય છે તે વેળાએ લોકો એક કહેવત ગાલ છે:—
“ બાહ! વેર ક્યાં ? તો કે “ માતા પેટમાં ” તે ઉપરથી આ
કલ્પના છે. વાંટયાં=વહેંચ્યા. વિધિએ=અભ્યાસે. સૃષ્ટિ
ખતવીને જ્યારે અભ્યાસે દરેક પદાર્થને રહેવા માટે
જગ્યાઓની ગોઠવણ કરી તે પ્રસંગે તણુ પદાર્થો રહી ગયા
ફેર, ઝેર ને વેર. તેમાં વચ્ચું જે ઝેર તેને સૈથી પહે-
લું ઇપાડી ખળપુરુષ-ચાડિખતની છલમાં મૂક્યું. એટલે
ચાડિખો કાઢતી ચાડી ચૂમણી કરી તેના પ્રાણ લેવારે.
ફેર હતો તેને મ્લેચ્છ લોકોના સોટામાં મૂક્યો એટલે પો-
તાના હાથમાં જ્યારે સોટો-સત્તા આવે ત્યારે મ્લેચ્છ લો-
કો ફેર કરવા ચૂકતા નથી એમ અતાવ્યું, બાકી રહ્યું વેર

તેને કહ્યું કે જા, આપા! તું માના પેટમાં જઈને એક
ઐટલે કે જન્મ્યા પહેલાંથીજ બાહ્યો માહોંમાહે કસંપ
કરવાનું શીખી રાખે છે તે બતાવ્યું.

કવિતા કરવાના અભ્યાસી માટે.

ગઝલ.

નકામો દી ન જવાદે, કડી તું કા અનાવી લેઃ
જરા જે યત્ન તું લેશે, પ્રભુજી સાંચ તો દેશે. ૧
લખે જે દેખ આપાસે, દિલે સિધ્ધાંત જે થાશેઃ
લખે જે ભોગવે સુખા, પડે સંસારમાં દુઃખો. ૨
સુણે જે શ્રેષ્ઠ વાતો તે, કવિતામાં ઉતારીદેઃ
પ્રભુને કાં બજી લેતું, સુખોધો કાં સજીલે તું. ૩
કથા કોનાં ચરિત્રાની, સરંગી આ ધરિત્રીનીઃ
મતો તારા મિલાવીને, ધરી શાંતિ લખી દે તે. ૪
કદી જે ચિત્તના શાંત, ન રાખી દિલમાં બ્રાંત.
કવિ કોનું તું ચોરીલે, વિચારો કેક વહારી લે, ૫
કદી ભાષાંતરોથી કે, ખીજના બોલ ફેરીને,
કવિતા તું અનાવી લે, નકામો દી ન જવાદે. ૬

કવિતા તે શું હશે ?

શિખરિણી.

હશે રૂડા રાગો, મનહરવૃત્તો પ્રાસ અથવા—
લયોં ગિદ્ગતનાં, ઝડઝમક ભૂધી પદ રૂડાં ?

કવિતા હોશે શું? મદન-દુઃખ-શૂરાં વરણનો ?
 નરે! એવું કાંઈ! મુખ સદૃશ વાણી કવિતણી! ૧

કવિતા શું હશે ? રૂઝ રાગ, મનોહર વૃત્તો, પ્રાસ, કે
 વિદ્વત્તાથી ભરેલાં અને ઝઝમકથી ભુષિત થયેલાં પદો હશે ?
 અથવા મદન અર્થાત્ શંગાર, દુઃખ અર્થાત્ કરુણ અને
 શૂરાં-અર્થાત્ વીરરસથી ભરેલાં વર્ણનો તે કવિતામાં ગ-
 ભાતાં હશે ? અરે! એવું કાંઈ નહિ. માત્ર કવિના મોહા-
 ની સ્વાભાવિક વાણી એજ કવિતા !

કવિની એ વાણી ક્યાં સુધી જવે છે. શિખરિણી.

સમુદ્રો સુકાશે, કદિ પલટિજનશે યુગ બહુ,
 મહારાજ્યો જનશે. કદિ ભુલેલી જવાશે સ્થળ સહુ,
 ઇતિહાસોમાથે, કદિ વિતક જો લાખ વિતશે,
 રહી મીઠી વાણી, તદ્દપિ કવિની નિત્ય દિપશે. ૧

કહે છે કે રામાયણ બીજા યુગમાં જનેલું છે; કાલીદાસ
 કવિ-કોના રાજ્યમાં અને કમે સ્થળે રહેતા તે કોઈને ચોક્કસ
 યાદ નથી; પાંડવો સાત હજાર વરસ ઉપર થયા એમ એક
 મત છે. બીજો મત એવો છે કે સૃષ્ટિજ માંડ એટલી
 જુની છે. આમ ઇતિહાસોમાથે અનેક સુંથણાં
 થયેલાં છે તથાપિ તે તે વખત અને તે તે સ્થળના ક-

વિઓની મીઠી વાણી રામાયણ - અનુવંશ - મહાભારતની
પેઠે ચિરંજીવ થઈ દીપી રહીશું.

શિક્ષકનું કર્તવ્ય.

જે આવે નિશાળમાં, ભણાવતા તે આળ,
એમાં શિક્ષક કામનો, સમાવેશ મા ધાર. ૧
રૂચિવધે સા લોકમાં, હોંસે જાજા આળ,
નિત્ય નિત્ય પાઠ નવા નવા, આવી ભણે નિશાળ. ૨
શાળી વાત વિવેકની, શીખી ચાલે ચાલ,
નહિ ભૂલી ઉપકારને, પરપર કરતા પાડ. ૩
નિરમળ નર થઈ બાળકો, ભરે વાસ ચોપાસ,
મોટી એ હું માનતો, શુભ શિક્ષકની આશ. ૪
કડી ૩. પરપર=પારકાની ઉપર.

વિદ્યાનું લક્ષણ.

દોહરા.

સાચી વિદ્યા તેહ જે, સાચી શીખવે રીત,
વિદ્યા નહિ વંધ્યાજ જે, કરે આધળા ભીંત. ૧
વિદ્યાના પરિપાકથી, નમે આત્રની ખેર,
ભાગ્યશાળી ભવમાં ખરો, સુખજ એને ઘેર. ૨
જેવી વિદ્યા કામ નર—કરતો એવાં નિત્ય,
આગ્રહ ધરી ઉમંગથી, વધુ કરે સંચીત. ૩

સાચી વિદ્યા, તેલની, પરનાં ફરે વખાણ,
 પોતે જાણી તેલની, તેને કરતો જાણ. ૪
 દાથી ડાંપણ આપનું, પરપર જે રહીડાય,
 અર્ધ દુધ અભિમાની એ આખર છકડ ખાય. ૫
 ગુણ વિના વિદ્યા અરે, કાલો વાઢ્યો ભાર,
 હાથીનો અંગોળ ને, રાંડીનો શણગાર. ૬

કડી ૫ દાયાડાંપણ આપનું = પોતાની આવડત સંતાડી
 રાખીને. એટલે બીજા અજ્ઞાણા માણસને કાંઈપણ શી-
 ખવ્યા વગર જે માણસ તેની પાસેથી પોતાનું મન ધાયું
 કામ લેવાની ઇચ્છારાખે છે તે અભિમાની. કડી ૬
 હાથીનો અંગોળ = હાથીનું નહાણું. હાથીને નવરાવીએ કે
 પાછો તરત તે પોતાના શરીરપર ધુળ કિડાડી હતું તેવું
 કરી નાંખેછે. ગુણવિનાની વિદ્યા તે એવીજ છે.

હિંદનું નૂર કયાં જાય છે ?

કુંડળિયા.

છે હુશિયારી હિંદમાં, એમાં લેશ ન ચૂક,
 પણ વાપર ખૂરો થતો, મોટું એ છે દુઃખ
 મોટું એ છે દુઃખ, સંપ રાખ્યા ને સાટે,
 થે શત્રુ હુશિઆર, એક બીજાને આંટ.
 પોતે દાઝે બળી, બીજાને હાય ! દમે છે:
 વેલા મારા બ્રાત, નૂર સહુ એમ ગમેછે. ૧
 ગમે છે = ગુમાવે છે.

સંપનું ફળ ઇતિહાસમાંથી, કુંડળિયા.

તોડીને બળ એકનું, આગળ વધવા ધાય,
મોટીએ મૂર્ખાઈ છે, ગણતાં એમ ગણાય.
ગણતાં એમ ગણાય, થાય બળ એનું ઓછું,
એ બેળાં જે થાય, લાભ તેનો લેખું શું ?
સમજ્યા અકબરશાહ, ચાહ અંગ્રેજો ચોડી;
આકી પામ્યા નાશ, પ્રયત્ન બીજનું તોડી. ૧

પળ. અંગ્રેજી ઉપરથી કુંડળિયા.

જનતી પળ પટપટ વળી, મિનીટ ચાલી જાય,
ઘડી-કલાકો-ખેલારને, રાત દિવસ વહી જાય;
રાત દિવસ વહી જાય, જાય મહિનાને વરસો,
ગયા ન આવે કાળ, હોય સારો યા નરસો;
કરવાનું તે કરો, હોંસ રાખી દિન રાતી,
પળ પળ કરતાં અરે ! જીંદગી ચાલી જનતી. ૧
રાતી=રાત્રી. નરસો = ખરાબ.

ખરિયો. મનહર.

એક તો એવી છે ચીજ. વિલાતમાં જેનું બીજ,
કાંતો એકનું શરીર, કંસારાને દાંટે છે,

મુખમાં તો એના ગળણા, કાષ્ટ લોહ-ભાલા આણી,
એલનું રુધિર ઘોળા-પર કાળા માટે છે.

આદ દિન ચાલે બાહુ, માસ એ કે દેહ ડાલુ,
રક્ત નરમણિએનું, દમડીને સાટે છે.

શુભો શાણા મિત્ર મારા, શેક કાકુ ભાઈ એના,
ખપ છે જરૂર જેને લક્ષ્મી લલાટે છે. ૧

ત્રસદની સાલ બેઠી તે મંગળ દહાડે રાત્ર મારા શેઠના
પુત્રા સાથે હું બેઠો હતો તેવામાં મને તેમણે એક બે
પરચુરણ બાજતોપર કવિતા કરી આપવાનું કહ્યું. બાળ-
કાના વિનોદની તે કવિતામાંની આ એક છે. લીટી ૩
ખડિયાના મુખમાં કાષ્ટનું બાહુ તે બર-કલ્પમં લોહનું
બાહુ તે સ્ટીલ પેન. એ પ્રમાણે બાલાંથી ખિંચી કાઢેલું
લોહી ઘોળા ઉપર કાળું કરવાના એટલે કાગળપર લખ-
વાના કામમાં આવે છે. બર કે સ્ટીલ પેન આટોક દલાડા
ચાલે ને દેહ એટલે શરીરમાંની શાહી એકાદ માસમાં
ખાલી થાય. પરંતુ એક દમડી ખરચો કે પાછું તેનું
રક્ત એટલે શાહી તરત મળી શકે. જેને લલાટે લક્ષ્મી
છે તેને એ ખડિયાનો જરૂર ખપ છે.

સસરાને ઘેર રહેનારને મઝા.

શાર્દૂલ વિકિત.

જેના સિમેત થકી ત્રિલોક નિપન્યું, જૈ સગરે તે વશ્યા,
સંદર્ભ સહુના ત્રિલોચન નહીં, કૈલાસ છોડી ખશ્યા;

પાણવા ! કામ-વિરામ-કામ વિરલું, શોધ્યું જડે ના મથી.

જડે છે સાસુ-ગૃહેજ સાર નરને, તે સ્વર્ગમાંહે નથી. ૧

નારાયણ કે જેમના રિમત માત્રથી-રહેજ મોં મલકાવ-
વાથી ત્રિલોક પેદા થયું તેઓ પોતાને રહેવા માટે ગમે
તેવો મહેલ પેદા કરવાને સમર્થ છે છતાં તેઓ સમુદ્રમાં
ઐટલે લક્ષ્મીહના પિતા અર્થાત્ પોતાના સસરાને ઘેર શ-
યન કરેછે. વળી, ત્રિલોચન ઐટલે શંકર બગવાન જે
ખુશી પડે તેનો નાશ કરી તેની જગા પડાવી લેવાને સ-
મર્થ છે તેઓ પણ કેલાસ ઐટલે દિમાલય અર્થાત્ પો-
તાના સસરાનું ઘર છોડીને ક્યાંઈ ખસતા નથી એ બધા
નું કારણ શું ? મથી=પ્રયત્ન કરતાં પણ. કામ-વિરામ-કામ
વિરલું=છૂછાઓ પૂરી કરવાનું અને આશાએશનું વિર-
લું ઠેકાણું. શોધ્યું જડે ના=કેથે મળવાનું નથી.

મિઠી કાઠિયાવાડ.

મિઠાં મિઠાં પાણી, મિઠી મિઠી હવા,

મિઠા મિઠા બોલ, શુભું નવા નવા;

મિઠાં સહુ કામ, મિઠાંજ નામ છે,

બુઓ બુઓ મિત્ર, મિઠું તમામ છે. ૧

મિઠી મિઠી દૃષ્ટિ, અમીની વૃષ્ટિએ,

મિઠાં મિઠાં મન, મિઠી જ સૃષ્ટિએ;

મિઠાં સહુ ગ્રામ, મિઠાંજ કામ છે,

બુઓ બુઓ મિત્ર, મિઠું તમામ છે. ૨

અરે મિહા શબ્દ. પશુ જ પક્ષિના.
 મિહા સમાગમ, સદા સ્વપક્ષિના;
 મિહાં નીચાં ધામ નહીં દમામ છે,
 જુઓ જુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે. ૩
 મિહાં વસે ત્યાં નરનારી સૌ સદા,
 મિહાં રમે આંગણમાં “ગગી-ગગા;”
 મિહા સદુ દિવસ-રાત્ર જન્મ છે.
 જુઓ જુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે, ૪
 મિહાં દહીં છામ, મિહાંજ ધાન એ,
 મિહી વનસ્પત્તિ, મિહાંજ રાન એ;
 મિહાં ભજનો. સ્વજને શ્રીરામ છે,
 જુઓ જુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે. ૫
 અરે ધણા દેશ, ભૂમે વિષે પડ્યા,
 ન કાઠિયાવાડ સમા કહી જડ્યા,
 એ પ્યારી મે ભૂમિ-વિયોગના વિના,
 જુઓ જુઓ મિત્ર, મિહું તમામ છે. ૬

કડી ૩ સ્વપક્ષિ=પોતાના પક્ષવાલા અર્થાત સ્નેહીઓ.
 ધામ=ઘર. કડી ૪ આંગણમાં=આંગણમાં, “ગગી-
 ગગા”=દીકરી ને દીકરા-રમે છે.
 જન્મ=પહોર. કડી ૫ ભજનો=માર્ગી સાધુના ભજન.
 સ્વજન એક બીજાને મળે ત્યારે તેઓમાં “રામ રામ”

એમ ખોતવાનો ચાલ છે. કહી દે મારી એ ખ્યારી
જન્મ ભૂમિનું તમામ મિહું છે-કદત એક તેના વિયોગ
મિચાય.

વસુવિના નર પશુ.

આશાગોડી-તાલ દીપચંદી.

વસુવિના નર પશુ. ભાઈ હો ! વસુવિના નર પશુ.

૧૬૬.

પાંચ પુરુષમાં ભલે પુછાતો, હવે ન સમજે કશું.

ભાઈ હો ! વસુવિના. ૧.

પર્ષ થયાં અતિ ગંભીર વચનાં, પાણુ ટુંકા તે તસુ.

ભાઈ હો ! વસુવિના. ૨

ભગ્નતર ગ્રહપાણુ વાતો બહુ બહુ, કાનથી કાઢી હસું.

ભાઈ હો ! વસુવિના. ૩

ખાંધે મરડે તે મોઢું મરડું, જે કહી જાહેને વસું.

ભાઈ હો ! વસુવિના. ૪

અન્યનું સીધું કરવા જાનાં, કિલટા આપણુ ફરું.

ભાઈ હો ! વસુવિના. ૫.

મિત્ર વસુના, પુત્ર વસુના, શ્વાન ગી તેના ભરું.

ભાઈ હો ! વસુવિના. ૬.

નામા તે પાણુ એણે ભમાણી, હાય ! રઢિયા કર થસું.

ભાઈ હો ! વસુવિના. ૭

કડી ૨ ભલે તે મોટી ઉમરનો ગંભીર માણસ હોય
પણ વસુવિના તે એક તમુ જોડલોજ નહાનો સમજવો.

કડી ૬ જ્વાન એટલે ટૂંતરાં પણ પૈસાનુંજ ભસનારાં છે.
મનલખ ખુશામતિયા પણ પૈસાનુંજ સારું ખાશે.

કડી ૭ બામા=સ્ત્રી. ભમાણી=લોભાઇ ગર્હ.

પૈસા વિના પાછા પડ્યા.

વસંત તિલકા.

શુદ્ધિ વિવેક, ગુણ વાણી થકી ઉન્નયા,
વિદ્યા, સુશીલ, દિલ કાંતિ થકી રૂપાળા,
જેની સલાહ જન પાંચ મહી પ્રજાન,
પૈસા વિના પણ પડ્યા નર તે પછાત. ૧.

દેશે વિદેશ વિચારી, બહુ વાત શીખ્યા,
રૂડા જુડા અનુભવો અતિ જોડ દીખ્યા,
જેની સુજાતિ જગમાંદિ સદા ગવાત,
પૈસા વિના પણ પડ્યા નર તે પછાત. ૨.

જોણે કર્યા જન પરે, ઉપકાર મોટા,
બહો ગણ્યા ન કદિ, મહાન તથેવ છોટા,
જેનું સુજીવન સદા, હરિ ભક્તિ રાત,
પૈસા વિના પણ પડ્યા નર તે પછાત. ૩.

કડી ૨ દીખ્યા=જેયા. કડી ૩ લીટી ૨ મહાન
તેમજ છોટામાં જોણે કદી બેદ ગણ્યો નહોતો. લીટી ૩.
રાત=મચેલું. સુજીવન=રૂંડું જીવતર.

ધીરજ.

ફકત ગરીબોને માટે.

રાગ સોરઠ તાલ કેરબા.

(વિમળા નવ કરશે કિચાટ કે વહેલા આવશું રે.)

એ રાત.

ધન્ય ભાગ્ય તમારાં ભાષ, અચ્ચા દોલતથી રે,

અચ્ચા દોલતથી રે, બડી આશતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય તમારાં ભાગ્ય—ટેક

લેતાં લત જાતીમાં લાગે, કટિ ભાંગે નાસે તે જ્યારે,

દોલતના વેહેવારે, વરને મતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૧.

આવતાં તે આખો ફાટે, અંધ અનાવે પળતાં વાટે,

રંડા એમ રંજડે, ન ગુણી ગતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૨.

દોલતના ધા જેને વાગ્યા, ઠાંગા તેના તુર્તજ લાગ્યા,

પત્તા કંઈ નવ લાગ્યા, એની લતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૩.

રાવણુ કોરવ કંઈ કંઈ રોયા, દો-લત લાગી ચક્ષુ ખે.યાં,

ભાગ્ય તમારાં લેયા, દુર એ લતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૪.

પરમેશ્વર થઈ ભુદ્ર ગવાયા જગ સુખ આપી પોતે પાયાં,

મારી જેણુ દોલત ને દો લતથી રે.

ધન્ય ભાગ્ય. ૫.

કડી ૧ દોલત પેસા. દો-લત=એ લાત. તે કેવી રીતે ? મેળવવા જતાં જાતીમાં લાત મારે, ધનદાવે, ખુશામત કરાવે વગેરે અને જ્યારે આપણને છાડીને રમ્તે પડે તે વખતે પાછળથી દેડમાં લાત મારતી જાય ! એમ લોકો સાથે દો-લતના-એ લાતના વહેવારથી મત્તથી મસ્તી બનીને વરતે છે. કડી ૨ જી દોલત આવે (એટલે એક લાત વાગે) ત્યારે આંખો શરી જાય (અભીમાનથી) અને વાટે પળતાં—ચાકી જાય (એટલે બીજી લાત વાગે) તે વેળાએ આંધળા બનાવી દે (રડાવી રડાવીને) નણુણી = ગુણુહીણી. ગત્તથી = પ્રપંચથી. કડી ૫. ભગવાન બુદ્ધ તે હૃદય તરીકે પૂજવા તેનું કારણ શું ? કારણ એ કે તેમણે દોલતને એ લાત મારીને કાઢી મુકી. પાયાં = મેળવ્યાં.

“આર્થી વધુ શું કરીયે”

આશાગોડી તાલ દીપચંદી.

આર્થી વધુ શું કરિયે, પ્રભુજી અમે આર્થી વધુ શું
કરીયે ટેકો.

દેહ સાચવના ઓસડ કરિયે, વૈદ પુછી પગ ભરિયે.

પ્રભુજી અમે ૧.

શાંતિ સ્વદેશે જો ન મળે તો, વેગે વિદેશ વિચારિયે.

પ્રભુજી અમે ૨.

એકે ઉઘમથી કાળ ન સરતાં, બાથ વધુ વધુ ભરિયે.

પ્રભુજી અમેં ૩.

શાણા રનેલીની શુણી સલાહા, શાસ્ત્રીની વાટે વિચારિયે,

પ્રભુજી અમેં ૪.

જેમ જેમ ફોકર ખાતાં જમ્યે, હોંસે તેમ સુધરિયે.

પ્રભુજી અમેં ૫.

જરા જરામાં તુંને સમરિયે, ઘડિયે નહિ વિસરિયે.

પ્રભુજી અમેં ૬.

એપણુ કરતાં ક્યાંઈ ન કાળ્યા, કહે હવે શું કરજારિયે!

પ્રભુજી અમેં ૭.

કડી ૪ વિચરિયે = ચાલીએ.

સંતોષ.

રાગ સોરઠ તાલ કેરખા.

(વિમળા નવ કરશે ઉચાટ કે) એ રાદ.

રહેજન રહેજે સૌ શાણા સંતોષ સુગંધથી રે,

આશ-મુખ-બંધથી રે, રહેજે રહેજે—ટેક.

સંતોષેથી સુખિયા થાશે, સંતોષે સંકાય સમાશે,

જગમાં છતી જશે, ઉર આનંદથી રે—રહેજે ૧.

પરસેવાથી પરસેવા બહુ, ઉતરીને ઝબકાળે જન સહુ,

હૂંખ્યો તે નહિ ઉગરતો એ ફંદથી રે—રહેજે ૨.

લાલચથી દુનિયામાં લાખો, લટકી રહેતા અદ્ધર દાખો,

ખત્તા ખાતા ચાલ્યા, સહુએ છંદથી રે. રહેજે. ૩.

પરજી આશ સદાય નિરાશા, પરધનથીંછે સુખના સાંસાં,
 આપ સુવા વિણ કોણ છુટે ભવ અંધથી રે ? રહેજે. ૪
 અન્યતણી મેડી દેખીને, જ્યપકાને નિજ ઝૂંપડલીને,
 બાળે કોણ બીજે એ મૂરખ નાંદથી રે ? રહેજે. ૫.
 ફરી ફરી મેં જ્ઞેયંજ તપાસી, નથી કોઈને સુખ અવિનાશી,
 વિરજો સંતોષી વિચરે સુખ વૃંદથી રે. રહેજે. ૬.
 પ્રભુ આપે તે સુખથી બાજે, મૃગજળને નવ પીવ જતજે,
 જે છવતર ઇચ્છે જવા આનંદથી રે. રહેજે. ૭.
 કડી ૧ આશ-સુખ-અંધથી રે=આશાનું મોહું અંધ-
 કરીને. સંક્રાંચ સમાશે=તંગ લાલતમાં તમે તમારો સ-
 માવેશ કરી શકશો. કડી ૨ પરસેવાથી=પારકાની સે-
 વા કરવાથી. પરસેવા બહુ=બહુ પરસેવા ઉતરે છે.
 કડી ૪ કોણ છુટે ભવઅંધથી=કોણ સ્વર્ગે જઈ શકે ?
 કડી ૬ અવિનાશી=કાયમ. સુખવૃંદથી=જ્યાંઅંધ
 સુખ સહિત.

પ્રેમ.

છપય.

પ્રેમ ન પૂછે જાન, જાત નવ પ્રેમ પ્રમાણ,
 પ્રેમ ન પૂછે રંગ અંગ બળ પ્રેમ નજણે ;
 પ્રેમ ન પૂછે પોત માન કે સ્થાન ન પુછે,
 વિદ્યા, યશ યા લાજ, ધન પ્રેમી મન શું છે ?

કો છુપું કારણ પ્રેમનું, નરમણિ તે ન શકું કહી,
પ્રીતિ પાત્ર દીપક પદી, પાત્ર પતંગ પ્રિછે નહિ. ૧.

હીટી ૬ પેતાની પ્રતિનું પાત્ર જે દીવો તેની અંદર
પડવાથી પાત્ર ઝેટલે મોત થનારું છે તેનો પણ પતંગી-
યને હીસાજ નથી ! પ્રીછે=લેખે-ગણે.

પતિસેવા.

રાગ દેશ.

પતિ સેવા શી સુખકારી—

નારીનું પ્રિય કરનારી. પતિસેવા૦—ટેક.

પતિ સેવાથી પ્રિયતમ રાગે, બાળ્યોદય રે' દરખી,

પતિ સેવાથી સર્વ વખાણે, સદિમે સરખે સરખી.

શી સુખકારી. ૧.

પતિ સેવાથી સદ્ય પમાયે, તન ધનની સંપત્તિ,

પતિ સેવાથી જગમાં જનમે, કિરતી વધતા વધતી

શી સુખકારી. ૨.

પતિ સેવાથી સર્વ મનોરથ મતિ પતિ પૂરે પ્રીતે,

પતિ સેવા પરભાવ થકી કહો, આધે કુણુ આંગણી તે ?

શી સુખકારી. ૩.

પતિ પદ સેવ્યા પ્રેમે તેથી, સદ્મીને જગ પૂરે,

પતિ પદ માટે પ્રાણ તજી, ઉમયા જગદંબા ખૂટે.

શી સુખકારી ૪.

પતિ પ્રભુ ધારણીને ધરણી પર, શબ્દી ઈદ્રાસન હોલે.

પતિ સેવા પુન્ય મેરૂતણા કો, કહે નરમણિકર તોલે?

શી સુખકારી. ૫.

કડી ૧ બાગ્યોદય દરખી રહે=પૂર્ણ તેજથી પ્રકાશી રહે. કડી ૨ જી સઘ=તરત. કડી ૩ જી સતિ-

પ્રતિ=શિવજી. પરભાવ=પ્રભાવ, શક્તિ. કડી ૪ થી

પતિપદ સેવ્યા=નારાયણના ચરણ કમલ સેવ્યા છે તે-
થીજ લક્ષ્મીજી જગતમાં સર્વ સ્થળે પૂજાય છે. ઉમયા =

પાર્વતીજી એમણે પોતાના પિતા દક્ષના યજ્ઞમાં પોતાના

પતિનું પદ-દરજાએ સાચવવા સાડ પ્રાણ છોડ્યા

હતા માટેજ આજે તેઓને સૌ કોઈ જગદમ્યા એટલે

જગતની માતા તરીકે ઓળખે છે—જોળખે છે. કડી

૫. પતિ પ્રભુ ધારણી=પતિને પ્રભુ તરીકે સમજનારીને

ધરણીપર=પૃથ્વી ઉપર જોઈને. પતિ સેવા રૂપ પુન્યના

મેરૂ એટલે પર્વતનો તોડ કાણ કરી શકે એમ છે ?

કોલિજના બોર્ડીંગમાં રહીને અભ્યાસ કરનારા

વિદ્યાર્થીઓ—અઠવાડીયામાં એકવાર-શનિવારે

સાંજે ઘેર જાય છે તે વેળા વાટ જોઈને

બેઠેલી તેમની પ્રિયાઓ શું કહે છે:-

વસંતતિલકા.

બ્રાતા શનિશ્વર તુંપે અમ પ્રાણ વાડં,

બેઠેલી કાંત પુરતો સુખ તું અમારં.

સાને હવે દિવસ રાત્રી તવ પ્રતાપી !

દેખાડજે ન મુખ સોમ કુદું કદાપિ. ૧.

ભાના શનિશ્વર = હે ભાઈ શનિવાર ! તુંપે = તારા ઉપર અમ પ્રજાવાઈ = અમારા પ્રાણ કુપાન કરીએ છીએ. કારણ કે કાંત ભાટાડિને = પ્યારનો મેળાપ કરાવીને તું અમારું મુખ પૂર્ણ કરે છે હે પ્રતાપી ! સાને દિવસ તાઈ રાત્રી થજે. મનલગ અડવાડીઆમાં સાને સાત શનિવાર આવજે, અને સોમવાર કોઈ દિવસ પાતાનું કાળું મોઢું દેખાડજે માં.

પ્રિયાનો વિયોગી વરસાદની પેડ તેની

વાટ જુએ છે:-

વસંતતિલકા.

ચિંતાર્થો મ્હાન ચિત્તમાં, નવ જીવ મહે,

આનંદ સાગર અતિ ઊંચમાં ધૂલે,

એ પ્રેમો દ્રષ્ટિયો પ્રિયા, અભિનો સુદૃષ્ટિ,

ક્યારે કરી. કરીશ ચાતકને સભાગી ?

લીટી ૩-૪ હે પ્રિયા, તારી અમિની દ્રષ્ટિયી સુદૃષ્ટિ કરી આ ચાતકને ક્યારે સભાગી-ભાગ્યશાળી બતાવીશ ? દ્રષ્ટિ કેવી છે તેનું વર્ણન = લીટી ૧-૨ ચિંતાર્થો મ્હાન એટલે કરમદા ગયેલા ચિત્તમાં નવો જીવ મહે છે અને

વળી ઉરમાં એટલે હૃદયમાં એ દષ્ટિથી આનંદનો દરિયો
ધબુકે છે—ગર્જના કરવા માંડે છે.

કુંવારા યુવાનને ઇર્ષ્યા થઇ.

મંદાકાંતા.

ગંગા તીરે પ્રિય-પ્રિયતમા, કોટમાં હાથ મેલી,
ગ્રીષ્મે, સાંગે, નિરખતમલી, મીનગોષ્ઠિ મચેલી :

મંદાકાંતા સ્તન ડિટડિતે, મધ્ય મેડાતી જોતું—

ઇર્ષ્યા ઘેલું હૃદય યળી જતું, નંદાય મેંથી ખમાતું ૧.

ગ્રીષ્મે = ઉનાળામાં સાંગે ગંગાના તીરે પ્રિય-પ્રિયતમાં
એટલે આશક માથુક કોટમાં હાથ મેલીને નદીની અંદર
મીનગોષ્ઠિ = માછલા માછલીની જે ગોઠડી મચેલી છે તે
નિરખત એટલે નિરખી રહ્યાં છે—જેમ રહ્યાં છે. આ વ-
ખતે આશકનો હાથ માથુકની ગરદન ઉપર થઇ બીજી
બાજુએ માથુકના સ્તનની ડિટડી ઉપર પડેલો છે. ને તે
હાથનાં બે આંગળાં વચ્ચે મંદાકાંતા એટલે આસ્તે
આસ્તે ડિટડીને પંપાળવામાં આવે છે અને મધ્ય એટલે
વચ્ચે વચ્ચે જ્યારે માછલાની ગોઠડી જોવામાં રસ પડે છે
ત્યારે આવેશમાં આવી જઇ આશક સ્તનની ડિટડીને જો-
સથી મરડી નાખે છે. આ પ્રમાણે મેડાતી જોતું એટલે
મરડાતી ડિટડીને જોનાર જે માઈ હૃદય તે ઇર્ષ્યાથી ઘેલું

બની જાય છે અને મારાથી ખમાતું નથી ! મેંથી
= મારાથી.

કામના બાંધથી રિખાતો એક યુવાન
ઉંઘમાંથી ઝબકી ઉઠીને પો-
તાના મિત્રને કહે શું છે ?

શિખરિણી.

સદાની ચિંતાથી, દુરબળ સુતો પંજર સમો,
મને ડાણે થેકો જગિયુટિ સુંઘાડી હર ! કયો ?
હતી હા, હા, એકો, મૃગ નયનથી ફેંકતો શરો,
કરી ધા છતીમાં, ગઈ ગઈ મને મેલી ઝુરતો. ૧.
કયો આવી એણે, મમ પરસ કો જાદુ ભરિયો,
પડ્યો ભેટી મોઢ્યા, ભ્રમર તવ રે ચાપ કશિયો ;
અને ભોક્યાં ભાઈ, શર વિપમ આલિંગન અથે,
નિરાશાનાં મેલી, ગઈ મંદિ મિઠાં કેમ રૂઝશે ? ૨.

લીટી ૧ પંજર સમો = પાંજરા જેવો. લીટી ૨ હર =
હર હર ! શિવ શિવ ! લીટી ૩ હતી હા હા એકા ! =
હા હા ! એકાદ એક તરણી હતી ! અને મૃગનયન = હરણી સ-
રખાં નેત્રામાંથી શરો એટલે આણો ફેંકતો લીટી ૪. ને
છતીમાં ધા કરી મને સ્વપ્નામાં ઝુરતો મેલીને ચાલી
ગઈ ! લીટી ૫ એણે આવીને મમ પરસ = એટલે

મારો સ્પર્શ ક્યાં સ્પર્શ દેવો હવે ? કો જનદુ ભરિયા =
કાંઈક-વિલક્ષણ-જનદુથી ભરેલો આવા જનદુ સ્પર્શથીદુ મોંઘા
ઐટલે મોહ પામીને તેને વળગી પડ્યો પડ્યો તવ ઐટલે તે
વખતે તક જોઈને તેણે આંખની ભ્રમર રૂપી ચાપ ઐટલે
ધનુષ્ય ખેંચ્યું અને આલિંગન અથે ઐટલે આલિંગનની
શરૂઆતમાંજ વિષમ ઐટલે કરડાં તીર બોક્યાં ! હે ભાઈ
પછી તેના ઉપર નિરાશા રૂપી મીઠાં ભ્રમરાવીને ચાલી
ગઈ ! હવે મારો ધા કેમ રુઝાશે ?

અબલા પ્રખણ બલા.

વસંતતિલકા.

ને ઝાક, મંતાર, ભુવા, જિંભુને ન ગાંડે,
પિત્રીનું તર્પણ નહીં, નહિ ચંડી પાડે,
કાઠી મુકો બહુ દુરે, બહુ તેમ પીડે
જેને બલા પ્રખણ એ, અબલા ડસી છે ! ૧.

લીટી ૪ જેને અબળા ઐટલે નારી રૂપી પ્રખણ
ઐટલે મોટી બક્ષા વળગી છે. તે બલા કોઈ ચીજને પત
કરશે નહિ. લીટી ૩ બલાને સીસામાં ઉતારી અ-
થવા એવી બીજી રીતે વગડામાં છેટે મુકી આવવાનો
ધારો છે પરંતુ આ બલાતો એવી છે કે જેમ તમે તેને
છેટે મોકલી આપો તેમ તે બિચારા માણસને વધુ
વધુ પીડે છે—રીઆવે છે !

સ્ત્રીઓથી જગત કંટાળ્યું.

સ્ત્રીઓથી કંટાળ્યું રે, જગ સ્ત્રીઓથી કંટાળ્યું.

ધેર ધેર એ ભાળ્યું મેંતો ધેર ધેર એ ભાળ્યું—

રે જગ સ્ત્રીઓથી કંટાળ્યું—ટેક.

હસ્તા રાગ રાણી લાવી, હાથે થાતા સસ્તા,

એક મુકાને બીજી કરતાં, સમુળગા જઈ ફરતા.

રે જગ ૧.

શાળાઓ જે ડગલે ડગલે, જગમાં જોતા આડ્યા,

સ્ત્રીઓ પાસે નર ગમાવી, ગયા ગણાર્થ નમાલા.

રે જગ ૨.

વિદ્વાનો રીઝવવા મોની મોટી વાત શણાવે,

“મળ્યા વેદિયા ક્યાંથી?” કહિને શ્યામા શીશ ધુણાવે.

રે જગ ૩.

કવિઓ તો રસમાં ડૂબીને લહેરે આંખો માંચે,

મોં મલકાવી નારી એને દેખું સૂતા વેચે.

રે જગ ૪

ભોગી કેક થયાથી ભોળા, જોગી થેને આડ્યા.

રોગી કેક રિખાતા તેના કામંતીએ કર ઝાડ્યા.

રે જગ ૫

કો ન્યાતોમાં વહુઓ આવ્યા પહેલાં વરને આવે,

અમને તો એ કભારજીઓ, ફાવે તેમ નચાવે.

રે જગ ૬

પારસીઓમાં પાર વનાની, ઘરપર ઝુટા ઝુટ.

સાહેબેતો કંટાળીને, આપી દીધી છુટ.

રે જગ ૭

જન પુરૂષ જાંપી નહિ બેઠા, જ્યાં ગઈ શ્યામા તુંય,

નરમણિ સૌ શેત્રી સૂઝાયા, “ થાસે માઈ શુંય ? ”

રે જગ ૮

કડી ૧ એક મૂળને બીજી ને બીજીપર ત્રીજી કરનારા
રાજાઓ કેવા ફસી પડે છે—છવ ખુએ છે તેનું વર્ણન.

કડી ૫ ભોગી = ભરથરી રાજા જેવા ભોગ ભોગવનાર.
રોગી = ઘણાએક એવા દાખલા બને છે કે સ્ત્રીઓ કામ-
વિકારમાં. આવી જઈ માંદા યા રોગી પુરૂષનો હાથ પકડે
છે! કડી ૬ ચાવે = વરને પાયમાલ કરે (પૈસાની
આબતમાં. શેત્રી = વિચારી વિચારીને.

પાંચ પાંચ વરસ સુધી તણાવી આંતે છપનો દુકાળ

પાડનારા વરસાદ પ્રત્યે :—

વસંતતિલકા.

દોરો દુખી જન દુખી, દુખ પાંખિયોને,

વસાદ સાદ કરતા, ફરતા ફરે એ ;

મેરૂ પિઠે ગરજતો, ધન, ધોર ધોષે,

ધિક્કાર ચાર કરતો, શું મળક હોશે ? ૧

જે ચિતમાં કંઠણ થૈ કશુએ ન જોતા,

રીબાય રંક નિરખી, રડતા ન રેતા ;

લે જન્મ કાળ પરતે, નહિ છુંદ સારે,
શું વાંક એ કરમનો, ગણવો અમારે ? ૨
જે લોક ને અરચના, નહિ ખાય પોતે,
સંચેતનો તાંત નાશ, થતો જુએ તે ;

વારિનિધિં મરુનથી, પડીને નકામો,
વારિદ નામ લજવી, વિખરાઇ જતો. ૩
મારો પુકાર કરિને ગળું સૂજવે છે,
પ્રાણી નિશસ ભરિને, સર સૂકવે છે ;

શું બાહ ! આજ તુજને, નથી કાઇ કેવા,
બેઠો શું રાજ તુજ કાં, અભિયાન પીવા ? ૪
બાહ બની જગનો જરતાર તો તું,
શું માન્ય માન વિનવી, વિનવી નમું છું ;
સૂજયું તને અમ મુઆ,—પછી આવવું શું ?
કે અંતકાળ ધસિને, કરવો પ્રસે શું ? ૫

જાણ્યું અમે પ્રથમથી તવ પેટ મોટું,
ગર્યું મહાન નિવડ્યું, નહિ લેશ ખોટું ;
રે કલિષ્ઠ ! પાંચ વરસે જગને રડાવી,
ચાકી ગયો જન, પશુ, ખડ, ઝાડ ચાવી ! ૬

તું એકલોજ જગનો, મજાનૂન આથ,
લજ્જા પુગે કદિ પિયાર્યો ઉગાર જૂથ ;
બાકી મુએલ અમને, રહ્યું મારવું શું ?
રે રે ! ફરી ફરી વહું, વધુ એથી શું હું ? ૭

કડી ૧લી સાદ = બુમ, મેડ પિંડ = પર્વતની પછવાડે
 ધીપાદને. ગરજનો = તું કોકર ગર્જના કરે છે. ધન =
 હં વાદળા ! કડી ૨ જી રીબાય રંક = રાંક રીબાય
 છે. તેને જોઈને કણ દેવાના માણસોથી રડ્યા વગર ર-
 વાતું નથી. કાજપરને એટલે પારકાને માટે તે જન્મ
 લીધા છે છતાં એક બુદ્ધ—ટીપું તું સારતો નથી એટલે
 પાડતો નથી. એ કોનો વાંક ? અમાગ કરમનો. કડી
 ૩ જી સંચેલનો = એકી કરેલી પૂજનો. લોબીઆના સં-
 ચયની પેંડ તારો વારિનિધિ એટલે પાણીનો જથ્થો અર્થાત
 વાદળાનો જથ્થો નકામો પડીને મરતથી એટલે પવનના
 સપાટાથી વિખરાઈ જશે. અને વધારામાં તારું નામ જે
 વારિદ એટલે પાણીને દેવાગળો તે નામને લાજ લગા-
 ડશે. કડી ૪ મોરો = વરસાદ ગાળે તેવારે બુમો
 પાડનારા મોર. સર = તળાવો. તે જનાવરોના નિસાસા વડે
 સૂકાઈ જાય છે. રાજ તુજ = તારો રાજા જે ઈંદ્ર તે. શું
 જનાનામાં પેશીને અમિ એટલે અમરત અથવા સ્ત્રીઓના
 અધરાત્રનનું પાન કરવા બેઠો છે ? કડી ૫ માન =
 મોટાઈ. તારે મોટાઈ જે એ છીએ, કે અમારા બુઆ
 પછી તારે વરસવું છે કે હાલ તારું જળ એકડું કરી
 રાખીને અંત સમયે એક સામટા ધસીને પ્રલય કરી
 દેવો છે ? કડી ૬ તવ પેટ મોટું = તારું દીલ મોટું છે.
 એમ અમે પ્રથમ જાણુતા હતા પણ આતો તારું પેટ
 મોટું થઈ પડ્યું ! મતલબ તારે અમારી પાસેથી ઉલટું

કાંઈ જોઈએ છીએ. રે કિલકટ—અરે કઠોર. કડી ૭
જગતનો મોટો આથ એટલે આધાર તુંજ એકલો છે.
માટે જે તને લાજ પુગતી હોયતો જૂથ એટલે આ ટો-
ળાને ઉગાર. વહું = શહું. વધુ = વધારે.

વરસાદની તાણુને લીધે જતાં રહેલાં સરસ્વતી
નદીને પાછાં પધારવાની સિંધપુરના
રહેવાસીઓની પ્રાર્થના :—

વસંત નિલકા.

ઐ કાળ આળ ત્રજડે, તમ જેમ મીનો,
થાશે મિલાપ કદિ માત કુમારો શ્રી નો ;
સોતકંઠ કંઠ સવનારની અર્જ ધારો,
માતા મહેરથી હવે. પુરમાં પધારો. ૧
માતા ન આજ લગી કેં વરસાદ થાતો,
વાળ્યાં ત્રિવિધ સ્થળમાં, અધવચ્ચથી નો,
પાન્થો તણો અતિ ઘણો, પટમાં વધારો.
બીહું હું માત કદ પેર પુરે પધારો ! ૨
નૈ પાંચ વર્ષથી થતાં ઠીક અન્ન પાણી,
વાયુ પલેગ થકી માંદો યમે ઉગ્મણી ;
તોયે ન આપ કદિયે, અમને વિસર્ણો.
શાને રહી રહી હવે, દુરછો પધાર્યો ? ૩

આજે ન તાત તાલું લક્ષ શિરે અમારે,
 આવે કહો નિરખજે ઉર નૂર ક્યારે ?
 આપો ન આપ યદિ સાંચ ન કોઈ આરો ;
 માતા મહેરથી હવે, પુરમાં પધારો. ૪
 આવતી ઉંઘ મહિંકો સપનું બતાવ્યું,
 “આવીશ ને” વચન એવું કહે જતાવ્યું,
 એ માત વાત શુણીને પડી ગાય છાતી,
 મંઝાય હવ ખુચતી, ઘટ માંઘ કાતી ! ૫
 કોઈ કહે નહિ હવે, કદિયે પધારે,
 કૂડો કળી કરી રહ્યો, કૂર કર્મ જ્યારે ;
 આતી ન આપ કળિ પાપથી જો નિવારો,
 રે આપનાંજ મરશે, સહુ બાળકો તો. ૬
 છોડ કૃપાત્ર નિવડે, તદ્દપિ સ્વપિત્રો,
 સંપ્રાયશે શું ઉપકારિ રડાં ચરિત્રો ?
 હું તો ન માનું કદિ વેણ નકારું એવું,
 કૃપાત્ર ઘેર દુર છે, રવિને શું રેવું ? ૭
 છોતો અનેક દલિલો, ઘટતી ન દેવી,
 ત્રિલોક આપ ઉપકાર પ્રસિધ્ધ દેવી !
 શાને ટગાવિ તવ બાળથી માન માગો ?
 જાગેતી જગત જનની ! અમ બીડ બાગો. ૮

કડી ૧ લી સરસ્વતી નદી સમુદ્રને મળતાં નથી માટે
 કુમારીશ્રી કહેવાય છે. સોતકંઠ = ઉત્કંઠા-આતુરતા સહિત

કંઠ = કાંઠ. સ્તવનાર = પ્રાર્થના કરનાર. કડી ૨ જી
 વાળ્યાં = ખેતરોમાં પાણી લઈ જવા સારૂ ઠેકાણે ઠેકાણે
 નદીને વાળી લેવામાં આવી હતી. પટમાં = નદીના તળી-
 આમાં. પાન્યો તણો = ધા બાજરિયાંના સાંઠાનો. કડી
 ૩ જી વાયુ = દ્રાલેરા. યમે = જમ રાત્રીએ. તેવા વખ-
 તમાં પાંચ પાંચ વરસ સુધી તમે અમને છોડીને ગયાં ન-
 હિ, અને હવે રહી રહીને કેમ જતાં રહો છો ? કડી
 ૪ તાત = પ્રભુ. શિરે = ઉપર લક્ષ = ધ્યાન. કહો, નિર-
 બળ ઉરમાં નૂર કેવી રીતે આવે ? સા'ય = મદદ. કડી
 ૫ કોઈ કહેતા હતા કે એક બાવાને સ્વપ્નું આવ્યું ને
 “ હવે હું પાછી નહિ આવું ” એમ કહ્યું. કડી ૬
 કળી = કળીયુગ. જો તમે આવીને કળીમાં થનારા પાપો-
 થી અમને નહિ છોડાવો તો. કડી ૭ સંક્રાન્ત્યશે = પાછાં
 ખેંચી લેશે. વેળુ નકાઈ = એવું ખોટું વચન. રવિ = સુ-
 રજ. તે કુપાત્રને ઘેર શું અજવાળું નથી આપતો ?
 કડી ૮ લીટી ૧ દેવી = આપવી, લીટી ૨ જી
 દેવી = હે દેવી ! ટગાવી = લટકાવીને.

ત્રોટક.

હંસવાહની ગહિ દયાળુ મહા,
 શુભ પુસ્તક ધારિણિ તારિણિ મા !
 અમ અર્થજ ભૂતળ જો વસિયાં,

તરછોડી શું રંક હવે ખસિયાં ? ૧

શણુગાર સુમાલ, વલાત ધરો,
પટધારિ ઉજાળું,— ઉજાળું કરો,
પુરસંનિધિમાં, સુખથી, વિચરો,
અમથી દુર માત, શું એમ કરો ? ૨

વિધિની સુત આણુ થકી, ઉતરો ;
દિસતી કંઈ ખાંપણ દૂર કરો,
રમિને, રમિને સુ વળગિ વિણા,
મહિ મેળવજો અમ ગાન ઝીણાં. ૩

તમવિણુ લુખું લુખું સર્વ દિસે,
ચરણુમ્રત ના, મીન આ મરશે,
મુકી માત જતાં કુણુ સંધરશે ?
કયમ બાળકના દુખાદિન જશે ? ૪

કરી મહેર પધારી સુ લહેર કરો,
ફરી દો ઉર આનંદનો ઉભરો,
ધરી પ્યારજ સાર લિયો મીનની,
દિન આદીન વાણી, મહા દોનની. ૫

કડી ૧ હંસ વાહની = હે હંસના વાહનવાળી દેવી સર-
સ્વતી. તારિણિ = હે તારવાવાળી. અમ અર્થજ = અમારા
માટેજ. કડી ૨ શણુગાર સુમાલ = હે સારી માળાનો
શણુગાર કરનારી ! પટધારિ ઉજાળું = હે સફેદ વસ્ત્ર ધા-
રણુ કરનારી ! પુર સંનિધિમાં = શહેરની નજીકમાં. વિ-

ચરો = ચાલો. કડી ૩ વિધિની ચુન = હે અત્માની પુત્રી ! આશુ થઈ = આશુ પર્યંતમાંથી. સરસ્વતીનું મૂળ અદિઆ છે. કડી ૪ ચરણામૃત ના = ચરણામૃત નથી તેથી. દુઃખદિન = દુઃખના દિવસ. કડી ૫ સાર લિયો = અપર લિયો. દિન આ = આ દહાડે. દીનવાણી = નરમાસ ભરેલી વાણી.

સરસ્વતી નદી શહેરની નજીકમાં આવ્યાં એવું

સાંભળ્યાથી લોકોમાં ફેલાયલો હર્ષ અને

પૂજન વિધિ.

રાગ ઓખાહરણનો.

માતાજી વેહેલાં વેહેલાં પધારો, પૂરો મનનો મનોરથ મહારો,
હોતી અંતરની આગ ઠારો, પુરે શાંતિ શાંતિ વિસતારો,
તમ વિના ન ઓથ અમરો, વહેલાં વહેલાંઓ માત પધારો ૧.
ધન્ય ધન્ય અંતે સાર લીધી, ગુણખાણુ પ્રગટ ઝટ કીધી,
શણી પ્રારથના અમ સીધી, દિગ્ગલાજ સુધી મેર કીધી,
કરો પાવન ઘાટનો આરો, પુરે વહેલાંઓ માત પધારો. ૨.
માતા મેંની પેરે વાટ જોતાં, મૂડી નિસાસા સાતક રોતાં,
જળું દેહે અમે જીવ સોતાં, દેહાણું કે આરા કાઢનોતા,
માંડ કીધો એ કાળ ગુજરો, વહેલાં વહેલાંઓ માત પધારો ૩.
આવ્યાં માત શણીને વધાઈ, આવે બાળક સૌ ધાઈ ધાઈ,

અંગે આનંદ આનંદ વ્યાપે, હેંડ દરખ વાઢ્યો કુણુ માગે,
ફરી ફરી હસારે બતાવે, ઓ પેલાં-ઓ પેલાં માત આવે ! ૪.

કડી ૨ સાર લીધી = ખખર લીધી. હિંગલાજ એ સિધ-
પુરના ઘાટથી અરધો માઇલ છે. ત્યાંસુધી તો જળ આવ્યું
હવે ઘાટને પાવન કરો એમ પ્રાર્થના છે. ત્યાંના ઘાટને
“ઘાટનો આરો” કહે છે. કડી ૩ ૭૪ સોતાં = ૭૪ સાથે.

વેદરભી વનમાં વલવલે એ રાગ.

પધાર્યાં પધાર્યાં સરસ્વતી, કાધી લીલાલેહેર,
આનંદ ઓછવ અતિ ધણો, આજે સરવેને ઘેર. પધાર્યાં ૧.
તોરણ બાંધ્યાં બારણે, માંહે રાંધ્યા કંસાર,
પહેરી ઓઢીને લોકા કરે, ગીતો ગાય છે નાર. પધાર્યાં ૨.
પાવન થાવા પુરથકી, આવ્યાં નરનારી ધાઇ.
કાઠ પૂજે, કાઠસ્તવે, કાઠ નીરમાં ન્હાય. પધાર્યાં ૩.
હર્ષ હદે અતિ ઊગળ્યો, નહિ વરણ્યો તે જાય,
માતાએ મે'ર કાધી હવે, શુભી પ્રારથનાય. પધાર્યાં ૪.
માસ આપાદની પૂર્ણીમા, રૂડો આદિતવાર,
આદિત ઊદે થતાં અમે, વંદુ વારમવાર. પધાર્યાં ૫.
આદિત ઊદે થતાં = સૂરજ ઊગતી વેળાએ.

વસંત તિલકા.

આવો અને અતિ ધણા બળથી નસાડો,
આગો ઝાંડી, અહિ અડ્યો મળજે અકારો,

કેવી રીતે વંતિયાં, દિલતે વિચારો,
માતા સુધીર દઇ પત્તનમાં પધારો. ૧.

આવો નીં ! આંખ લુછી આગકને રમાડો,

મીઠાં મોઠાં વચનથી, મધુરં જમાડો,

પ્રીતે પવિત્ર કરીને નિત પાળજે-ઓ,

માતા કદી નહિ જશે, ફરી ત્યાગીને હો. ૨.

કડી ૧ આલિયા જે અકારો-અલુગમનો મળ-કચરો
નદીની વચ્ચે ભરાઇ ગયો છે-પાન્યેના સાંદા વગેરે પ્રથમ
ની કવિતામાં કહ્યા પ્રમાણે ઊગી નીકળ્યા છે તેને નસાડો-
પાણીના બેસથી ઊમેડી નાંખ્યા પત્તનમાં પધારો = પાટણ
તરફ જાઓ. સિંધપુર મૂકાને આગળ જતાં નદી પાટણ
તરફ વહે છે તેનું વર્ણન.

ઊનાળામાં સુખ દેનાર જવાસા પ્રત્યે.

સવૈયા ખત્રીસા.

નિર્જન રણમાં વાસ કરી,

કીધ કંટક અગન અતીશ-વિનંશા,

ભીડ પડે સૌ ભાગી વનસ્પતિ,

ખીલી રહ્યા તું ખત્રક સુખવાસા,

સખત સેવથી દુઃખ થશે,

નહિ લેશ ખ્યાત તવ આતુર માસા,

કિન્નર કાળ જનખાસ ખવાસ,

અન્ને જુગવાસ સુ ધન્ય જવાસા ! ૧.

જવાસો એક ભર ઊનાળામાં વગડામાં ધણી ભાગે રેતાળ જમીનમાં-કિંગી નીકળનારો કાંટાવાળો છોડછં. તેની ટટ્ટીઓ બનાવી ઊનાળામાં લોકો વાપરે છે. પરંતુ જ્યારે ભર ચોમાસામાં વિવિધ પ્રકારની વનસ્પતિ પૂર ચોમામાં ખીલી નીકળે છે ત્યારે જવાસો સુકાઈ જાય છે. આવા જુગને લીધે ઘણા કવિઓએ તેને અદેખો ગણીને નિંદા કરી છે. પરંતુ આ જગાએ મેં તેની પ્રસંશા કરવાની તક લીધી છે. **લોટી ૧** નિરજન = ઉગ્મડ. વગડામાં તું રહે છે અને અતિશ એટલે જખરી અખિનો એટલે ઘરમાં પેસ-તીલનો વિનાશ કરવા સાઈ તે કાંટા રાખેલા છે. **લોટી ૨** ભીડ પડે = જ્યારે ઊનાળામાં વાસ પડ્યો. તેવારે ખુશ-મતિયા દોસ્તારોની પેઠે સર્વે વનસ્પતિઓ નાશી ગઈ. અને હે ખત્રકના સુખવાસા-એટલે સુખના ઠેકાણારૂપ જવાસા, તું તો ખિલી રહ્યો છો. **લોટી ૩** ભર ઊનાળામાં ખરે ખપેરે લોકોની બારી બારણાની આડો ખેશીને તું તેમની એવી તો સખત સેવા કરે છે કે ઘણી મહેનતને લીધે ચોમાસામાં તું દુખી થાઈશ-મરવા પડીશ તેનો પણ તું જરાએ ખ્યાત-હિસાબ રાખતો નથી. **લોટી ૪** હે ખાસ ખવાસ એટલે ખિજમનગાર ! હે સુધન્ય જવાસા, તું જુગ જુગ છવજે !

ડિનાજાના છેલ્લા દિવસોમાં બપોરને સમયે
પડેલું એક વરસાદનું ઝાપટું.

રોલાવૃત્ત.

વા'વા ! આશી લે'ર, વખાણું તારી વરસા,
થયા આજ સૌ શાંત બબ્બા, જળિયા ને તરસ્યા ;
બળતા તાપે બ'ર જાતે ન દિવસ આખો,
અંતરમાં ઉકળાટ, અગન ઝરતી બે આંખો. ૧.
સૂઝ પડે નદિ કાંઠ, કામતી નદિ કંઠ હોશી,
ધરમાંડું દિનાત, ધરેડી પડતા જ્વેશી,
ફાટે માથું શીર, ચીર તપી દિવને બાળે,
“ હરિ ! જશે કયમ કાળ ? ” ચડ્યો હતું એવે ચાળે. ૨.
કરોંઅમપર કિરતાર, કૃપા બહુ આજ બપોરે,
પડ્યું ઝાપટું સે'જ, આવીં ધસમસતું જ્વેરે ;
નેવે ચાલી નીક, નીર શેરીમાં વે'તાં,
દોડા દોડી કરી, બાળકો ફૂદી રે'તાં. ૩.
હસી રહ્યા સૌ લોક, શોક પણ પક્ષી છાંડે,
ધસતા ચાલે બેલ, ખખડ-ખડ કરતા ગાંડે ;
લેતા લોક શુકન, બેડુતો તાળી દેતા,
હાવાના શોખીન, નદીની વાટે જતા. ૪.
જરા થયો વરસાદ, તેથી પણ લીલા આવી,
જળના શુણ્ણની વાત, ખુટે નહિ કવિયે ફાવી,

હાશ ? હાશ ! જન વદી, આશ શુભ ફળની રાખે,
 હોંસે ગાતો ગીત નરમણિ આખે આખે ! ૫.
 કડી ર ઘરેડી = લોથ પોથ થઇને. ચીર = કપડું. હં
 હરિ ! આ કાળ કેવી રીતે જશે એમજ હું તો બકાદ
 કરતો હતો.

૩૬ માળ.

રોલા વૃત્ત.

૩૬ માળના ચૌદ ઉમેલા સ્થંભો આંધી,
 ગુર્જર શિલ્પીકળા, સુદમ ક્રાતરણી માંહિ,
 લાંખી પ્લેણી ખૂબ, શિક્ષા માંહિ આખી આખી,
 કો હેરન નહિ થતો, તમોપર દ્રષ્ટિ નાંખી ? ૧.
 સોલંકી મૂળરાજ શર કાધેલું માને,
 સિધ્ધે કાધ પ્રસિદ્ધ, બારસોખેમાં આને;
 સો ને ત્રેસઠ વર્ષ શોભિ સરસતી કિનારે,
 કાધું લાલ દવાલ, ખૂંતી અલ્લાદિન ખારે. ૨.
 માળ ઉંચા અગિયાર, કાળ પર ટકર લેતા,
 ડાપર કળશ હજાર, હશે ઝગમગી રહેતા;
 કહે હતા કો સ્તંભ, સોળસો આવા મોટા,
 હતા કંઈક હજાર, જાણિ બારીના જોટા. ૩.
 બણુતા હોશે વિપ્ર વેદ જ્યાં પ્લેહોરે આડે,
 વિધવિધ ગણુતાં ચાલ, ધટ્ટિકાઓ જ્યાં સાડે ;

માંખૂળ, અમિષેક રૂદ્રનાં સ્તવન યુગ્માનાં,
 એ મહિમાનાં નથી હવે, સ્વપ્નાં પાણુ થાનાં. ૮.
 હશે અમારાં રાજ્ય, અમારા વૈભવ કેવા ?

કેવા હુન્નર હાથ, હશે સાહિત્યો કેવા ?
 પહું પહું કરતાંગ વર્ષ છરસો જે કાટ્યાં,
 નવું બાંધવા હશે, બુદ્ધિશાળી કેવા ત્યાં ? ૫.

રડયા ખડયા આ સ્તંભ, ઉપર વિદેશી વારે,
 ગૂજરાતનો સૂત, ઉભો રહ્યો આસુ સારે,
 ગયું, હતું તે ગયું, હવે શે આવે આવું ?
 રત્નું અમારે કર્મ વિચારી વહીલા થાવું ? ૬.

કડી ૨ જી સિધ્ધે કાઘ પ્રસિદ્ધ = સિદ્ધરાજે ખુલ્લું
 મૂક્યું. સરસતી = સરસ્વતી. કડી ૪ થી ન્યાં વિધ
 વિધ પ્રકારનાં વાઘ એટલે વાળાં, સાઠે ધડિકાઓને
 ગણતાં હતાં મનલય દિવસને રાત નાના પ્રકારના વાળાં-
 શે ચાલુજ હતાં. કડી ૬ વિદેશી વારે = પરદેશી લોક
 તાણુજ થઈ જાય છે.

મીં રાણેનું રેશમનું કારખાનું.

કવિત-મનહર.

ઓગણીસો ત્રેસઠમાં પોષ વદની અમાસ,
 વરસ પચાસ સોમાં પર્વ તીથિ ખાસ છે ;

એકતો અમાસ, સોમવાર વતી, વિરાગે,
 રાગે શંકરાત સૂર્ય મકરમાં વાસ છે ;
 ગ્રહણ થયાથી ગણી મહા પર્વ હર હર,
 તીર્થ પ્રત્યે પાવન થવા થયા પ્રવાસ છે ;
 ખીમજી શેઠ સિધાવે જૂઠ્ઠાને સાગર તીરે,
 ત્યાં નવીન નરેતમલાઈનો આવાસ છે. ૧.

રવિવારે રેલમાં અપોરના રવાના થઈ,
 સાથે લઈ સ્નેહિઓને ઉતાર્યા અંદરિયે,
 ગાઉખાણુ ગારા-દગડમાં ગગડતે ગાડે,
 હશી હશી આવ્યા શાંત સમિરની શેરિયે,
 માખ્યા જૂઠ્ઠા ગામના પટેલ જંગોપાલ કરી,
 ચાલ્યા સાથે મુકામ સુધી, દિસંતા હોરિ એ ;
 લીલી નાળિયેરી કુંજમાં લીલો સાગર તીરે,
 હર્ષ ઉમરાણા જોઈ અંગણે કચેરિયે. ૨.

જરા બેસી, ઉપર નીચે તપાસી સદન ને,
 જોઈ ખંડ ગેલેરી વૉશીંગ-બેડ ફૂમ ને ;
 અગાથીથી નિરખી અગાધ મહા સાગર ને,
 ઉછળી ઉછળી “લલે આવ્યા” પાડે ખૂમ ને ;
 “ચાલો ભાઈ એવણુને બેટા” કરી તીરે ચાલ્યા,
 રેતીનો બિછયો ગાલીચો, લીસો જાણુ મૂમ ને ;
 વાટ મળવા જોઈ બેઠેલ રવિ ત્યાં આકાશે,
 કરી રિમત ઉઠ્યા પસારી સુનાની દમને ! ૩.

એમ શુભ શુકન સ્થળે સ્થળે થઈ રહ્યાં બધાં,
 હજુ કેમ રે'શે આનંદની, સહુ એ ભણે ;
 લઈને પ્રસાદ સાંગે ગોડવાઈ ગેલેરીમાં,
 રમત-ગમત જ્ઞાન-ગાન ખિંચ્યું આંગણે ;
 મિસ્તર ભગતની ભાષામાં ભારી ભારી ચીજ,
 શણી પિત્તે વખત, દિસાજ તેના કો ગણે ?
 ઉનાળે પવન, શિયાળે ન ટાઢ અંગણમાં,
 એમ મોડી રાતે મીઠી ઉંઘ લીધી આપણે. ૪.

શણીને પ્રભાતીયું જે મિસ્તર ભગતે ગાયું,
 ઉડ્યા નવી નવી મોજ નગરે નિહાળવા,
 પ્રાતઃ સ્નાન કર્મ નિજ સવડે કરીને સહુ,
 ફરે બગીચામાં કોઈ પતંગ ઉડાડવા ;
 સાડા આડને સુમારે રમ્ય સ્થાન શોધી બેઠા,
 કેશવની કથામાં અહણકાળ ગાળવા ;
 એવે સમે હરિધૂત લાગી રહી જે ચોપાસ,
 નહિ મારી પાસ બોલ ઉદગાર કાઢવા. ૫.

લક્ષ્મી જન્મ સ્થાન ખાસ, સર્વ રત્નનો નિવાસ,
 લક્ષ્મીવર વાસ, સહુ તીર્થનો સમાસજે ;
 રસનો આધાર, જે અપાર ઉપમાન થયો,
 હૃદ બાંધી રહ્યો, અવનીની આસપાસ જે ;
 સૃષ્ટાનો જે આદિ સૂત, સર્વ બીજ-બીજ ભૂત,
 અનુપમ ગાંભિર્યનો એકલો નિવાસ જે ;

ગુણ ગણનિધિ ઉદ્ધતિમાં મોક્ષ સમે કાધું,
મ્નાન પુરક છે ઉંચી સ્નેહિઓની આશ જે ૬.

દિલ સાફ થયું હતું, હિલ સફ કરી પહેરી,
જેવા ગયા કારખાનું રાણેના રેશમનું ;
નહિ જ્યાં જૂમાઠ, કચવાટનું ન નામ જ્યાંહિ,
શાંત રળિયાત સાદા શાણા એ ઇસમનું ;
ગ્રાળને ડમકવિણ એકવીસ એકરમાં,
જૂદા જૂદા ખેલકમાં, મોજેલ યોગી જનનું ;
નવથી એ સુધી રાતે, ગામનાં બાળક હાથે,
નખ્યું જન્ય નિયમે, મિતાદારી સજ્જનનું. ૭.

કોણ જાણે છે કે એ ઉછેરે શેતુરના છોડ,
કોણ જાણે છે રેશમ એને ત્યાં કદાય છે ?
કોણ જાણે છે કે છવદયાના જમીન પેઠે,
કીડાને માર્યાં શિવાય, હિર પ્રાપ્ત થાય છે ?
કોણ જાણે છે વરસ એ થયાં એની રૂઢીએ,
હિંસાવણ કામ કાશમીરમાં લેવાય છે ?
સહુ જાણે છે ખુગલ કુંકવાના જમાનામાં,
માત્ર બોલી જાણે બોર તેહનાં વેચાય છે ! ૮.

કોણ જાણે છે જાપાની રેશમના હાથ પંખા,
કાળા હાથાવાળા, બુટિવાળા, ત્યાં બનાય છે ?
કેસરી જળે શેતૂર કીડાને ખવાડી, હીર—
કુદરતી શ્વેત પાકું કેસરી પમાય છે ?

કોણ જાણે એ એ આની ભાર ભેગું કરી વેપે—

રેશમ લગ્નર ચૌદ પંદરનું થાય છે ?

સહુ જાણે છે જ્યુગલ પુંકવાના જમાનામાં,

માત્ર બોલી જાણે એર તેલનાં વેચાય છે ! ૯.

કાષ્ટના કચોલા રકાબીને ચ કુ પ્યાલા સાફ,

કોણ જાણે આરમીનેવી માંદિ વેચાય છે ?

કોણ જાણે સીસું દાળી પાડેલ રમકડાં ને,

સાદા કુલાવરપેટ એને ત્યાં ખનાય છે ?

કોણ જાણે તંબુરમના બાંધુના સળીઆના,

ચિનાઈ ચિત્રેલ પડદા સહુએ થાય છે ?

સહુ જાણે છે જ્યુગલ પુંકવાના જમાનામાં,

માત્ર બોલી જાણે એર તેલનાં વેચાય છે ! ૧૦

કોણ જાણે કિસ્તાન લોકને રીઝાવવાને,

કાષ્ટરટા નાના કોસ અંદિ કોતરાય છે ?

કોણ જાણે નાના નાના હૂન્નર નાને ખરચે,

મોટી કમાણી સહિત અંદિ કેળવાય છે ?

સાદી હિંદ રૂઢીપર ઋષિના આશ્રમ જેવું,

શાંત આ સ્વરાજ્ય, ગમે ત્યાં ન કાં પોવાય છે ?

ચાલે કારખાના બુખચુપ આમ ઠેર ઠેર,

દેશની દેલત નહિ કેમ સચવાય છે ? ૧૧.

કોણ જાણે છે કે પ્રાણી વિદ્યામાં પ્રતીણ એને,

છપ્પન ઠોકાણેથી છપ્પન ચાંદ છે જડ્યા ?

હિંદમાં હજુ ન કોઈ પામ્યો નથી એવા એક—
 લાંબના ચાંદ સાથે, માન એને છે મળ્યાં ;
 હજુ ચડતીમાં એની હોય હરિ હાથ એમ.
 રત્ન એક આંગણે છે, કામ જોડનાં મળ્યાં ;
 શાળા પિતા સાથે એ ઉભેલ શાળા દિકરાને—
 દેખી દૂધ શાકર લેખું આંદિ બેળાં મળ્યાં ! ૧૨.

તૂણ-ભૂમિ-ઉદ્ધતે મીઠી વાણીની ન વાણ્ય—
 મુશીલને ત્યાં, કીધો અનુભવ એ કામ છે ;
 બોજન કિતારે જમ, જરા વિસામો લમને,
 નીકળ્યા થઈને ખુશ ખુશ તો તમામ છે ;
 વાટ માંહે એજવાત, ધન્ય રાણે તારી જાત,
 શેઠ કહે બ્રાત, નોંધી લેવા જોગ કામ છે !
 સરખા સુજન રથજી સરખું, સરખી રહેલગાલ,
 નરમણિ ગણે ટ્રીપ એનું નામ છે ! ૧૩.

મુંબઈ પાસે અંદેરીના સ્ટેશનથી એકાદ ગાઉ ઉપર
 દરિયાને કિનારે જુદું નામે ગામડું છે. ત્યાંના પટેલ મી.
 રાણે કાઝા ઉદેરી તેમને કિના પાણીમાં મારી નાંખ્યા વ-
 ગર રેશમ કાઢે છે. શેઠ નરોત્તમ મોરારજી ગોકળદાસનો
 ત્યાં બંગલો છે તે મી. રાણેની સંભાળમાં સોંપવામાં
 આવ્યો છે. શેઠ નરસી ખટાઉ વાળા ખીમજીભાઈ પો-
 તાની મંડળી સાથે ગ્રહણ ઉપર નહાવા ગમેત્રા તે વેળાનું
 આએ વર્ણન છે.

કડી ૧ લી સોમવાસરવતી=સોમવતી. થયા પ્ર-
યાણ છે = મુસાફરી કરવામાં આવેછે. આવાસ = અંગલો.
કડી ૨ જી. ગારા દગડમાં = કાદવ પથરાવાળા ર-
સ્તામાં થઈને. સમિરની શેરિયે=પવનવાળી ગલીમાં. કચે-
રીયે = મંડળીમાં. કડી ૩ જી સદન = મહેલ. વા-
શીંગ રૂમ = નહાવા ધોવાની ઓરડી. બેડ રૂમ = સુવાની
ઓરડી. ગાલીચો લીસો જાણુ મુમને = જાણુ કે મીણુ જે-
વો લીસો બીની રેતીનો ગાલીચો અમારા સત્કાર સાથે
મહાસાગરે ખીજાવી રાખ્યો હતો. અમને મળવાની વાટ
જોઈને બેઠેલા સૂર્ય નારાયણ જ્યારે અસ્ત પામ્યા ત્યારે
પશ્ચિમનું સોનેરી આકાશ એવું દેખાતું હતું કે જાણુ
કોઈ બુઝર્ગ ગૃહસ્થ હિંદીને ચાલે તેવારે તેમની અગતમાં
રહેલી સોનેરી છેડાવાળી દ્રમ-પછેડી પાછળ ઉમેલા માણુ-
સોને દેખાતી ન હોય ! કડી ૪ થી હળુ=ઓછપ-
ખામી. મિં ભગત અમારી મંડળીમાં હતા તેમનો સ-
ગીત તથા સંસ્કૃત સાહિત્યમાં સારો પ્રયાસ છે. કડી ૫
મી. હિદગાર કાદવા = વર્ણન કરવા સાથે. કડી ૬ ઠી.
જે મહા સાગરમાં અમોએ મોક્ષ સમયે-ગ્રહણ છુટતી
વેળાએ સ્નાન કરેલું તેના મહાત્મ્યનું વર્ણન આએ ક-
ડીમાં છે. લક્ષ્મી જન્મસ્થાન = લક્ષ્મીજીની ઉત્પત્તિનું ઠેકાણું.
સર્વ રત્નનો નિવાસ = સર્વ રત્નનો ભંડાર. લક્ષ્મી વરવાસ
= લક્ષ્મીપતિ જે નારાયણ તેમના સ્થાન રૂપ. તીર્થનો
સમાસ = સર્વ તીર્થોનો સમાવેશ જેમાં થાય છે. એવો મ-

લા સાગર. રસ=૭ રસ માહેલો મુખ્ય રસ જે લવણ તે.
 ઉપમાન=જે સમુદ્રની ઉપમાં અપાર દેકાણે આપવામાં
 આવે છે તે. અવનીની=પૃથ્વીની. સુશ્રાનો જે આદિ સત
 =સરગ્ગત દારે જેને પ્રથમ ઉત્પન્ન કરેલો તે સમુદ્ર.
 યામૌષ્ઠિ મ્હુરાવા દત્યાદિ. સર્વ બીજ બીજ ભૂત = સર્વના
 બીજ રૂપ જે પૃથ્વી તેનું પણ બીજ એવો સમુદ્ર. અ-
 થવા સર્વનું બીજ જે વરસાદ તેનું પણ બીજ. ગામિ-
 થનો એકલો આવાસ=ગંભીરતાનું એકનું એકજ સ્થાન
 ગુણ ગણ નિધિ = એવા એવા ગુણોનો ભંડાર જે ઉદ-
 ધિ એટલે મહા સાગર તેમાં મોક્ષ સમે પ્રાપ્તિનું જે રનાત
 તે રનાત અમારા રનેલીઓની ઊંચી આશાઓને પરિપૂર્ણ
 કરનાર છે ! કડી ૭ મી. દિવ = અંતઃ કરણ. ઊલ
 = શરીર. પ્હેરી = કપડાં પ્હેરીને. દસમ = શખ્શનમાણસ.
 બેલોક = વિભાગ. મોળેજ = ગોડવેલું. યોગીજનનું = યોગ
 ક્રિયાના પરિચયવાળા એવા મીં રાણેનું. નવથી એ સુધી
 રાતે = રાતના નવથી એ વાગ્યા સુધી ચલાવવામાં આવતું,
 દિવસના નહિ. મિતા દારી = મિં રાણે એક વખત અને
 તેપણુ દિવ રોટલી એવું સાદું ભોજન લેનાર શખ્સ છે.
 કડી ૮ મી. કાશમીરમાં પણ ખીજાને માર્યા શિવાય રે-
 શમ કાઢવાની રીતી મીં રાણેએ દાખલ કરાવેલી છે.
 બુગલ કુકવાના જમાનામાં = મોટી મોટી જાહેર ખબરો
 આપવાના આવે જમાનામાં. કડી ૯ મી. કેસરી જ-
 જે = કેસરનાં પાણીમાં રોતુરના પાંદડાનો ચૂરો ભીજવી તે

કોણેએ તે બવસાગ્યાથી કુદરતી સૌંદર્ય રંગને બદલે પાકા
 ફેશરી રંગનું રેશમ નીપજે છે. કડી ૧૦ મી. આ-
 એ કડીમાં લાકડકામ, સીસાના રમકડાં, તંબુના પટ્ટા, ચક્ર,
 વગેરે બીજી પરચુરણ બનાવટો ત્યાં થાય છે તથા Army
 and Navy Co.-operative stores માં વેચા-
 ના જાય છે તેનું વર્ણન છે. કડી ૧૧ મી કાઈસ્ટના
 ક્રોસ = મુનિ પ્રજ્ઞક ખ્રિસ્તીઓ પોતાના ઘરમાં હમુ ખ્રિ-
 સ્તાના નાના નાના ક્રોસ પ્રગટ કરવા સારૂ રાખે છે તે પ-
 રણ અહિંયા લાકડાના બને છે. કડી ૧૨ મી. પ્રાણી-
 વિદ્યામાં પ્રવીણ મિં રાણે Natural History society
 ના સભાસદ છે તથા તેમણે ઇમ્પન આંદ મેળવેલા છે ત-
 થા લાંબનો એક આંદ જે હજુ હિંદમાં કોઈએ નથી મે-
 ળવેલ તેપણ તેમણે પ્રાપ્ત કરેલ છે તથા દ્વિધમાં શાકર
 મળી હોય તેમ તેવાણે એક પુત્ર રત્ન છે એ વગેરેનું
 વર્ણન. હરિહાય = હરિની મદદ. કામ જેલના ગજ્યાં =
 જેનાં કામ મિડાં છે એવો પુત્ર રત્ન. કડી ૧૩મી.

તૃણાનિ ભૂમિરૂદકં, વાક્ચતુર્થીચસુન્તા ।

એમાં બતાવ્યા પ્રમાણે સત્કારનો અનુભવ મિં રા-
 ણેને ઘેર કર્યા પછી. ટ્રિપ એટલે સેહેલાણી તો એનું ના-
 મજ કહેવાય. રહેલગાહ = મોજમજ.

ગુરૂ મહિમા.

જૂલજા છંદ.

બાનવું હોય તો જો અહ્યા માનવી,

એક આશ્ચર્ય તુજને બતાવું—
 શ્રી ગુરૂચરણ એ કમલ જે આ ખિલ્યાં,
 આવ ભમરા, મધુ તે ચૂંસાવું.
 જેમ બહુ જેમ બહુ પીશ પ્રેમે કરી,
 ઘેન તુજ ઘેન તુજ ઊડી જશો;
 મૂઢ જે પાન એ મધુ તણું નહિ કરે.
 મોહની જળમાં તે ફસાશે ! ૧.

હે ઉંઘનારા માનવી ! તારે જાગ્રત થવું હોય તો
 ભમરો બનીને આવ. અને શ્રી ગુરૂના ચરણ રૂપ જે આ
 એ કમળ ખિલ્યાં છે તેનો મધુ તું પી. એ મધુ તો
 એક અદ્ભૂત પ્રકારનો છે. કારણ કે જેમ જેમ તું એ
 મધુનું પાન કરીશ તેમ તેમ તારું ઘેન ઉડતું જશે. બી-
 જો મધુતો જે પીએ તેને ક્રેફ ચડાવે છે જ્યારે આ મ-
 ધુને તો જે નહિ પીએ તે મોહનિશામાં ઘેરાશે.

ગુરૂ પ્રાર્થના.

શિખરિણી.

નકામું આયું હા ! મમ વહીજતું ભાગ્ય હોંનનું,
 અહીંથી ને ત્યાંથી, બવરણુ વિષે હાય ભટકું !
 “શું છે સાચો પંથા, શરણુ વળી છે શું સુખકરું ?”
 ન દેખું અજ્ઞાની, ભ્રમ તિમિર અંધે નયન હું. ૧.

જણીને ઊછેર્યો, પિતરનો ન તે પ્રીત છુટતી,
ગણી જેને મારી, રતિ ગૃહિણીની તે ન તુટતી;
પરિવારે-વારે, વર્ણો સુહૃદ્માં રોલ ધરતો,

કુટાતો એળે હા ! શુભ અરથ એકે ન સરતો. ૨.

કરું દેહ ત્યાગો ? કુટિ કુટિ રહું શીશ અથવા—

ભવોપાધીકરં શર વિષમના ધાર્યો અથવા ?

ધટા ઘેમે શૃંગે હરિ હરિ મુખે હાશ-રટતો—

અડી એસું વા હું ? નવ નવ કંઠ માર્ગ જડતો. ૩.

પ્રભુ, એવે પામ્મો, દરશન તમારું અણચિત્યું,

હવે જાણે હાથે, કયું વિદિત મેં જે સહુ વિત્યું ;

જૂદા જૂદા પાત્રે, વિષ વિષ તણા ધર્મ ચરતો—

તરી જાઉં પારે ; મમપર કૃપા એજ કરજે. ૪.

કડી ૧. પંથ=રસ્તો. સુખ કરું=સુખકારક. શરણુ=આશરો. ભ્રમ તિનિર અંધે નયન=ભ્રમ રૂપ અંધારાથી આંધળી બની ગયેલી આંખો વડે હું જોઈ નથી શકતો કે ભવરણમાંથી નીકળવાનો સાચો રસ્તો તે કયો અને કોનો આશરો લેવાથી ભવરણના બળતા તાપથી બચીને સુખી થાઉં. કડી ૨જી. પિતર=માઆપ. રતિ=પ્રીતિ. ગૃહિણી એટલે સ્ત્રીને મારી ગણીને હું પરણ્યો તેના ઉપરથી પ્રીતિ કેમ તોડાય ? વારે=પૈસામાં. સુહૃદ્માં મિત્રોમાં. એળે=વગર મફતનો. કડી ૩ જી ભવો પાધિ=ભવની જે ઉપાધિ તેનાં વિષમ એટલે સખત અને

શબ એટલે જાણના ધાતી ગયી જવા સાફ હું તે પ્રાણ
 ત્યાગ કરું, કે સાચું કુટીને રહવા બેસું, કે ઘટાથી ઘેરા-
 ચેલા શું એટલે પર્વતના શિખર ઉપર એટલા નાચીને
 “હરિ, હરિ એમ બોલતો બેસી બેઠું કે શું કરું તે મ-
 ને કાંઈ મુજબતું નહોતું. કડી ૪ થી. વ્યજ્યિત્યું =
 એકાએક. વિદિત ક્યું = કહી દીધું. વિત્યું = સારા કિ-
 પર જે જે મુજબતું તે. જૂદા જૂદા પાત્ર અર્થાત્ માત
 પિતા, પુત્ર પરિવાર, મિત્રા શેઠ ચાકર એ ગયા તરફ
 મારી જૂદી જૂદી પ્રવૃત્તિ.

રેતીના કણ જેવો હું.

હરિગીત.

મણીથી સવર્ણ મપાય ત્યાં, કણ એક કોણ હિસાબમાં,
 બે છું જાણતું બળ કશું; અર્થાવ અખૂટના આબમાં;
 માતંગ મોટા મહાવતા, શો એક મરહર માનમાં,
 આ સૂર્યમાળ અનંત હેઠ હું કોણ છું મેદાનમાં ? ૧.
 જળલળ પ્રકાશે ત્યોત ત્યાં, ટગ ટગ કરેશું દીવડો,
 મેરૂ મહાન મુકાબલે, નહિ કાંકરાથી હું વડો,
 કણ તે બિચાઈ જાંખઈ, તરતર લખશે રાનમાં,
 આ સૂર્યમાળ અનંત હેઠ હું કોણ છું મેદાનમાં ? ૨.
 વહીને અનંત યુગો ગયા, પ્રાણી થયાં ત્યાં કેટલાં,
 કા પાર પામે કાર્યનો, કરતાર કાંધાં જેટલાં ?

ગાનં મદિમા નાયનો—કાંઠા. પત્ર શૃષ્ટિ કિનાય છે.
નરમણિ નરમણિધેર તવ તુઠ, નદિ લવ હિસાય છે. ૩.

કડી ૧ લી. મપાય = બેળાય. અર્જુવ = દરિયા.
આય = પાણી. બુદ = ટીપાં. માતંગ = દાથી. માનમાં =
ગણતરીમાં. કડી ૨ છ. જ્યોત = તેજ. મેરૂ = પ
ર્વત. મુકાયમે = સરખાવતાં. તરવર = મોટાં ઝાડ. રાવળાં
= વગડામાં. કડી ૩ છ. જેટલાં કાર્ગ પ્રગુએ કાર્ય-
લાં છે તેનો પાર દ્રાણ પામશે કે પરંતુ આ શૃષ્ટિરૂપ કિ-
નાયના પાનાં ઉપર લખેલો નાયનો મદિમાં તું કાંઈક ગા-
નું. તો નરમણિ કહેછે કે નરમણિને ધેર દ્રાણ દિવસે પા-
ણ તું કાંઈક હીસાયમાં લેખામશ. તવ = તો. નરમણિને
ધેર = પ્રભુને ધેર. લવ = કાંઈક.

કાંઈને કાંઈ દુઃખનો હોયજ.

દોહરા.

- જે આ જગમાં અવતર્યા, નહિ તેને સંતોષ.
જશે જશે જેમ વળ્યો, વરાણું તેનો બેપ. ૧.
જે ધર ધન ધણું તેહનું, મનના નિરમળ હોય,
મન હંચું છે જોડનું, તન નિરખળ સૌ બેય. ૨.
જેના તનમાં યજ્ઞ ધણું, તેને તનની ખોટ,
તનની ન ખોટ જેહેને, તે ધર ઝાંટા ઝાંટ. ૩.
શેઠી ત્યાં ચોટી નહિ ચોટી ત્યાં નહિ સંપ,
માનવિયો માં માન તેને ધરમાં નહિ જંપ. ૪.

કૃતિ ગુણો કિરતારની, કયું ન સાળું કયાંય,
કદિ એક સાળું કયું, તોડયાં તેરે ત્યાંય. :૫.

ભલા ભલા બૂલા પડી, નાદા લખને જોગ,
જોગ કયાંય આઘો નહિ, મળ્યા ઊલટા જોગ. ૬.

દુખ દરિયા સંસારના, રે'નારાને દુઃખ,
ત્યાગીને પણ દર જઈ, રે'નારાને દુઃખ. ૭.

અરે હાય જનું કહીં, નહિ નાથ સમજાય,
અંગે દાઝું સામટા, ભીતર ધીકે લ્હાય. ૮.

શરણે આળ્યો આપને, નાંખુ ખોળે શીશ,
દિશ રુડી દેખાડજે, શુણી ત્રાસની ચીસ. ૯.

તમવિણ માઈં કો અંદિ, જે નહિ ઝાલો હાથ,
તરફડીયાં ખાતો મઈં, થાશે અવગત નાથ. ૧૦.

કડી ૧ લી. જોય=જે જોયું તે. કડી ૩જી.

તનમાં બળ= શરીરમાં બળ, તનની ખેટ=છેલ્યાં છોકરાંની
ખેટ. ઝોંટા ઝોંટ =ખાવનાં સાંસાં કડી ૪ થી.

ચોટી=માણસનો જથો. માનવિયોમાં=બહારના લોકોમાં.

કડી ૬ જોગ લખને=ફકીરી લખને. જોગ આઘો=પતો
લાગ્યો. કડી ૧૦ તમવિણ=તમારા શિવાય.

માલિકની મરજી.

શેલાવૃત્ત.

નહિ નહિ પાર પમાયે, શિ છે માલિકની મરજી,

જે જીવના ઊદાર, જનમિયા થઈ તે કરજી,

જેની બુદ્ધિ તેજ, ચિત્ત ચિંતામાં તેનું.
પરકલ્યાણી મનિ, હોય, પણ સાધન શેનું ? ૧.

જનને હોય સુશીલ, કરે ખીજનને તેવા,
ધર્મનાં વળુની સાથ, મળે ના લેવાદેવા,
શોખ્યા જે વિદ્વાન, સુવિદ્યાથી ચોપાસે,
તેની પૂંઠે બાળ ભમરડા જેવાં થાશે. ૨.

કંઈ કરવા જે માથે, નિરાશ્વા તેને બાજે,
સોને દારક કરે, હૃદયમાં તેના દાજે,
બહુ ધન જેને હોય, નહિ ખાનારા પૂંઠે,
ખાઉ ખ.ઉં કરતાજ, ગરીબોને ત્યાં ડાઠે. ૩.

એવાં શું શું કહું, જગતનાં ઉંધાં ચત્તાં,
ડિટ્ટો ડિટ્ટો કરી, મારિયાં દીસે મત્તાં,
સૌ જો સવળું હોય, સ્વર્ગ તો થામે આંહિ,
હશે ઇશ ઉદેશ, અવળ સવળીની માંહિ. ૪.

કડી ૧ કરજી = કરજદાર. પરકલ્યાણી = પારકાનું
બલું કરનારી. કડી ૪ ડિટ્ટો ડિટ્ટો કરી = જેમ હોય
તેમ ચાલવા દહને. મત્તાં મારિયાં = ચાલી કરી આપી. ઉ-
દેશ = કાંઈક મતલબ.

તમાચો મારીને મોહું લાલ.

રેણા વૃત્ત.

દિવસ ઉગ્યો છે આજ, રૂડો દિવાળી કરો,
નાઇ ઘોઘ સજિ સાજ શેરોઓ મારે ફેરો ;

હોંસે મેળે હાથ કાઢી રનેલી સંગાથે,
હર્ષનણા વરસાદ, વળી રેડે છે માથે. ૧.

ખાવાની કો વાત, કાઢી જીવાની કરતા,
રૂઝા વિત્યા દિન, સુખે કોને સાંભરતા ;
વળી આવશે બહુ ધારિ એવા સુખકરતા,
બમાણું લાવી જોર, પગોમાં દેખું ફરતા. ૨.

એવાં ખીલી રહ્યાં ઘરો, શેરી ને રસ્તો,
જોઈ ઉપર આકાશ, હોયો દીસે રવિ હસ્તો,
ભાગ્યહીન ત્યાં એક, કરીને મુખ કસાણું,
દે નિશ્વાસ અલક્ષ્ય, એક બાજુ હું ચાલું. ૩.

ચાલું, ધોળું, વળી બરું ડગલું કો કાલું,
શેત્રું ચાઉં નિરાશ, એક ત્યાં કોતક લાળું—
કૃષ્ણ પક્ષમાં, વળી અમાસે દા'ડે ધોળા,
દેખું શરી અનેક, ડાઘ મુખ ઉપર કાળા ! ૪
માગ્યા તાગ્યા તેજ મહીં કો જીણી કાણી—

માંથી લૂખી દેહ નહિ રહી શકતી જાની,
સમજ્યો ત્યારે સર્વ, ભાઈ આતો નર એવા,
હસમુખા જગમાંલિ, પડ્યા દુખિયા હું જેવા ! ૫.

કડી ૧ શેરીઓ = શહેરીઓ—શહેરમાં રહેનારા.

કડી ૨ રૂઝા વિત્યા દિન = ગયેલા રૂઝા દિવસ. લીટી ૩
વળી એવાજ સુખકરક દિવસો બહુએ આવશે એમ ધા-
રીને. કડી ૩ લીટી ૨. તેઓને બેઠને આકાશમાં

ઉઝેસો સૂર્ય પણુ હસતો હતો. કસાણું = કરમાયેલું. અ-
લક્ષ્ય = કોઈ ન દેખે તેમ. કડી ૪ દિવાળીને દીવસે
એટલે અંધારા પખવાડીયામાં, તેમાં વળી અમાસે ને તે-
માં વળી ધોળે દહાડે ધણાએક શરી એટલે ચંદ્ર મેં
જેયા ! ચંદ્ર કાંઈ પોતે પ્રકાશિત નથી પરંતુ સૂર્યનું તે-
જ ખેંચીને ચળકતો દેખાય છે તેજ પ્રમાણે બની ઠનીને
રસતે ચાલનારા કાંઈ ખરેખર સુખી હતા નહિ પણ ત-
માચો મારીને લાલ થયેલા હતા ; મારે તેઓ ચંદ્ર જેવા
સમજવા. વળી ચંદ્રના મેઢા ઉપર કાળા ડાઘ છે તેમ આ
લોકોના મોઢા ઉપર પણ કાળા ડાઘ-ચિંતાના શેરડા જી-
ણી નજરે જેવાથી જણાતા હતા. કડી ૫. એ જી-
ણી કાણીમાંથી લૂખી એટલે નિસ્તેજ દેહ બાની રહી શ-
કતી નહિ.

અમદાવાદમાં શાહઆલમનો રોજો અને તેની
આજીવ બાજીમાં બીજા બાદશાહોની
કબરો જેવાથી થતું નાશવંત
દુનિયાનું ભાન.
રોજા વૃત્ત.

હોંશે અમિર હજાર, ઉપાડે જેના જૂતા,
આલમ છોડી અહીં, શાહ આલમ તે સૂતા,
જેની બસો વર્ષ, હાઠ યુગસતે વાગે,
સૂતા સૌ તે, મળી, એકઠા આંહિ આજે.

દિલ્લિપતિને કુચા કેક પેચોથી, જોણે,
સૂતા જોઇ હગાર, કરે ચલિયાં ચિર તેને ;
અર્ધ કોટિ નરશીશ, જેનો સત્તા રે' જામી,
તે મીચંતા આંખ, દુટ્ટી ચાદરની ખામી. ૨.

જે હિંદુને વિના રે'મ પીડ્યા છે જોણે ;
તેનાં આય તનૂજ, મળમળાં જોઇ તેને ;
એવા સૂતા કેક હશે, માટીમાં મળતા,
કોના ઉપર વળી હશે ગર્દભ લોટંતા. ૩.

ચેત્યા વિણુ જે ક્યાં, ધણી થેને મદમાતા,
નશ્વર સાથે પ્રીત કરી તે નશ્વર થાતા,
પ્રિધી સાચો ધણી, પ્રજા પોતાને જાણે,
એને કરવા અમર, હોંશ હરિ જાતે આણે. ૩.

કડી ૧ આલમ = દુનિયા. કડી ૩. વિના

રે'મ = રહેમ એટલે દયા બગર. તનૂજ = છોકરા.
ગર્દભ = ગધેડા. ૪ નશ્વર = નાશવંત.

એતો સૌ વખત વખતની છાંયડી છે.

રોલા પ્રત્ત.

કાળ તણો મહિમાય, કાળની લીલા આ છે,
શું માણસ કુલાય, નકામો નાદે નાચે ?
નહિ છરછે તું છતાં, દેહ છોડીને જાતો,
ધનખજનો તબ કશાં કરે શું કાલી પાતો ? ૧.

જે બૂપર તું વસ્ત્રો, હરથો જાણી તેં તારી,
સૂતો વેચી તને, તુર્ત પરકી કે'વાણી ;
એને પણ છેતરી, વળી બીજને જાશે,
જેની થાવા ધસે, હશીને તેને ખાશે. ૨.

નહિ થઇ એ કો તણી, નહીં એ કોની થાશે,
થઇ જળ બુદ્ધિ સમા, વહી રાગઓ જાશે ;
વાતો પણ વહી જશે, ખસે પથ્થરના લેખો,
ફરે કાળનું ચક્ર, ચિલાવણ ચાલૂ દેખો. ૩.

માટે શાણો બની શોધની “સાચું શું છે?”
“શકશે આવી હાથ?” વળી “તારું ચે રે'શે !”
એવું હાથે કરો, ખરા ત્યારે હું લેખું,
ધુમાડાના બરો બાચકા, તે શું દેખું ! ૪,
કહી ડ. ચિલાવણ = ચિલો પાડ્યા વગર.

આતસ બાજનો તમાશો.

મનહર.

શેઠ અલીબાઈને ત્યાં, આતસ'બાજ વાજૂરી,
જૂટી જૂટી ગોઠવી જે, અનેક ખુંટી વિષે ;
મઠમ રૂપાળી ગોરી, અંગે પે'રી લાલ ચોળી,
ફૂલી ફૂલી ફૂટતી તે, જૂટથી આવી ધસે ;
કરીને તોફાન તાન, મેળવી લોકોમાં માન,
મેલીને ગુમાન, જેત્ત જેતામાં જળી દીસે;

શાણા મળ્યા સર્વ તેને સાદ પાડી શીખ દેતી,
 જ્ઞે જ્ઞે અંતે બળી રાખ થવું ઠ્યું છે નિશ્ચે ! ૧.
 ખુંટી = ખીલા = થાંભલા.

દુઃખમય સંસાર.

ગઝલ

- અરે સંસાર આ ઘેલો, દુખોથી છે ભરેલો આ !
 મુંઝાઈ મોહથી જીવે, બિચારા નિત્ય જૂરે હા ! ૧.
- થઈ ઇચ્છા ઉભી જ્યાંથી, પિડે આવી દુખો ત્યાંથી.
 નહીંથી નીકળી નાસે, નવે કાંસે ફસાતા હા ! ૨.
- મને માગ્યું મળ્યે મુખો, દિલે ભોળા જીવે માને,
 તથાપિ એજ છે દુઃખો, બિચારા દીન શું જાણે ? ૩.
- મને માન્યું લોધું માણી, કદી તે ચીજ ખોવાણી,
 જરાએ તે મળ્યું ને કાં-પિડે દુઃખો તદા આહા ! ૪.
- વડો આ દુઃખનો વારિ, મંહી સૌ આપણે ઝીલું,
 નહિ નાવો ન ઓવારો, જશું ક્યાં તે કહો પ્યારા ? ૫.
- ગમે માનો, ગમે જાણો, ગમે તે મે.જ સૌ માણો,
 તથાપિ રાખ રાશિમાં, કુખીને ભાઈ શું લેશે ? ૬.
- પુરો છે ઝેર નો પ્યાલો, સુધા ત્યાં ક્યાં થકી ભાજો ?
 બહુદિ માત્ર પીવ.થી, કદી ભૂલ્યા કદુતા હો. ૭.

કટુ તે તો કટુ છે રે, કડું કડું સદા એ-એ-
 ન અંગશો હાણું તેજે, કરો દ્રષ્ટિ પરિણામે. ૮.
 પરિણામે રહે દુઃખો, પરિણામે વહે દુઃખો,
 કાંધી જે આશ તે રોયો, ન કાંધી આશ તે મોઢ્યો ! ૯.
 (જેને) નથી દેવું નથી લેવું, પ્રભુ રાખે સદા રે'વું—
 ન જેને આવવું-જવું, કશી વાતે ન લોભાવું— ૧૦.
 કરીને કોઈની આશા, ન લીધી અંત નિરાશા—
 રહ્યો તે દુઃખ પારિની, સદા માથે તરીને હા ! ૧૧.

આ દુનિયા તે દુઃખથી ભરેલો દરિયો છે. અને તેમાં
 જીવ માત્રને ટેક ટેકાણે છુટક છુટક વેરી દીધેલા છે. પો-
 તાની મૂળ હાલતમાં પડ્યા પડ્યા જીવો ખીજની હાલત-
 ને સારી-મુખરૂપ-સમજી તેવી જગોએ જવાનો પ્રયત્ન
 કરે છે તરફડિયાં મારે છે-તેમાં ફતેહ પામે તોપણ તે
 સ્થિતિ કાયમ રહેવાની નથી. કાંતો તે સ્થિતિ પણ લલ-
 કી લાગે છે ને તેથી ચઢીચાલી જગા મેળવવાને જીવ પા-
 છે મથે છે. કોઈવાર મથવા છતાં ચીજ અધૂરી મળે
 છે, કોઈવાર સમૂળગી મળતી નથી. એમ અસંતોષ અ-
 ને નિરાશાનાં દુઃખોનો અનુભવ તેને થાય છે. દુઃખથી ભ-
 રેલો સંસાર એમાંથી આપણે જે લઈએ તે દુઃખજ હો-
 ય, માટે જે જે સ્થિતિ આપણને મળતી જાય તે તે ની-
 ભાવતા રહેવું એજ આ દુઃખ દરિયા ઉપર તરતા રહે-
 વાનો રસ્તો છે-એમ આ કવિતાનો બોધ છે. કડી ૩

મને માગ્યું મળ્યું સુખો = મનથી માગેલું મળવાથી સુખ થાય છે. કડી ૪. મને માન્યું લીધું માણી = મનથી માનેલી ચીજને ભોગવી લીધી. કડી ૫. વારિ = પાણી દરિયો. ઝીલું = નહાઇએ છીએ. નાવો = વહાણો. ઓવારા = કિનારા. કડી ૬. રાખરાશિ = રાખનો ઢગલો. કડી ૭. સુધા = અમૃત. બહુદિ = ઘણા દીવસ પીવાથી. —તમે ટેવાયલા બની ગયા છો એટલે તમેને સંસારની કડવાશ સમજાતી નથી. કડી ૮. ક્ષણું = થોડીવાર નબનાઈ કડી ૧૧. દુઃખવારિ = દુઃખનો દરિયો.

શું લઈ જવું છે ?

ગરબો.

ગોવરધન રશિયા રે—એ રાહ.

શું લઈ જવું છે ?

સમજે શાણા મમ બ્રાત, શું લઈ જવું છે ? ટેક.
દરિયારણું ભૂલ્યાથી જીવો, પડિયા ભવમાં કેદ રે,
કો ન્હાની મોટી ઓઁડીએ, એમાં શાનો ભેદ ?

શું લઈ જવું છે ? સમજે. ૧.

સાહિ એટલો કાળ કેદનો, કર્મ ભૂમિપર જાયરે,
વર્ષ પાંચ, દશ, પચિસ દિરવી, પાછા કેદ પુરાય,

શું લઈ જવું છે ? સમજે. ૨.

પટ નહિ માથે, હાલે હાથે, આળ્યા તેમજ જાયરે.

મિથ્યા ન્હાની મોટિ મજુરી, કરતાં કાં દરખાચ ?

શું લઈ જવું છે ? સમજે. ૩.

ધણીનું છેને ધણીનું રહેશે, જે કહી “મમ” લલચાય રે,

વધુ ફજેતી બની નમારી, કેદની ટિપ લંબાય,

શું લઈ જવું છે ? સમજે. ૪.

જીવ પોતે અલ્પમજ છે. અગર હરિશરણું એજ
જીવનું લાયક સ્થળ છે એ વાત ભૂલી ગયા એટલે જીવે-
ગાર બન્યા અને તેથી કરીને બવમાં એટલે જન્મમરણની
કેદમાં પડ્યા. કેદિને દોરીને સિપાઇઓ જેમ બગીચામાં કે
બંગલાઓમાં મજુરી કરવાને લઈ જાય છે અને કામ-
કાજ પૂરું થતાં પાછા બંધીખાનામાં પૂરી દે છે તેજ પ્ર-
માણ કાળ પોતે જીવનો ચોટલો જાલીને તેમને કર્મ બૂ-
મીપર પાંચ-પચીસ-વર્ષ રાખી પાછા મોતના કારા ગૂ-
હમાં પૂરી દે છે. જ્યાં રહીને જીવ કામકાજ કરે છે તે જ-
ગા ને તે માલ જે ધણીનો અર્થાત્ ઇશ્વરનો છે તેનોજ ર-
હેશે બાકી “મારું” કહીને જે માણસ લલચાય છે તે ચોર
બને છે, અને નવા જન્મની નવી કેદ ભોગવે છે.

મરવાથી પણ ક્યાં છુટકો થાય એમ છે ?

ગરબો.

હેતે હરિસ પીજિયે—એ રાગ.

મૂવે નથી તારો છુટકો,

ગુણ ગ ને ગોવિંદ, ગુણ માને ગોવિંદ રે,
શાને ફરે બની બહાવરો ? ટેક.

લક્ષ ચાર્યાસીમાં ભમીરે
મળી માનુષી દેહ, મળી માનુષી દેહરે,
કોણ જાણે નવી હવેશી મળે,
છોડી દેવાથી એહ, છોડી દેવાથી એહરે. મુવેં ૧.

સાધન સહુ જીગતે જડયાં રે,
મળ્યાં તર્ક ને જ્ઞાન, મળ્યાં તર્કને જ્ઞાન રે,
કંડે રસ્તે અહ્યા રોકજે,
મૂડી રાખીને જ્ઞાન, મૂડી રાખીને જ્ઞાન રે. મુવેં ૨.

ભૂખ—દુઃખે, દારા દૂભવમે રે,
કાંતો લાગ્યાથી ડાઘ, કાંતો લાગ્યાથી ડાઘ રે,
પુત્ર મુવે ભગવાં કર્યાં,
નોંચ સાચો વેરાગ, નોંચ સાચો વેરાગ રે. મુવેં ૩.

કોણ તું ? કયા થકી આવીઓ રે,
કોણ તારું, તારું કર્મ રે,
કિયે રસ્તે સ્થળે પહોંચવું,
તર્યો જાણ્યો જેણે મર્મ, તર્યો જાણ્યો જેણે મર્મ રે. મુવે. ૪.

સુખ દુઃખો તે શું હશે રે,
કયાંથી આવે કેમ વિધ, કયાંથી આવે કેમ વિધ રે,
કેમ દુઃખ ટળે સુખ ભોગવું,
એહ પ્રિયે કામ સિદ્ધ, એહ પ્રિયે કામ સિદ્ધરે. મુવેં ૫.
કાંઈ કર્મે દેહ ભોગવે રે,

યોનિ-યોનિ સુખ દુઃખ, યોનિ-યોનિ સુખ દુઃખ રે,
 તે થકી જૂટવા તું નર થયો,
 છવી ભાંગી લે ભૂખ, છવી ભાંગી લે ભૂખ રે. મુવે૦ ૬.
 નહિ મુવે, નહિ વન ગયે રે,
 નહિ માગ્યાથી ભાખ, નહિ માગ્યાથી ભાખ રે,
 ભાઇ મારા તારો જૂટકો,
 સીધો મારગ તું શીખ, સીધો મારગ તું શીખ રે. મુવે૦ ૭.
 સંસારને કિલ્લે રહિ રે,
 ધારી ધર્મની ઢાલ, ધારી ધર્મની ઢાલ રે,
 રયામ રમરણુ સમશેરથી,
 છત જન્મને કાળ, છત જન્મને કાળ રે. મુવે૦ ૮.
 કરવાનું કરો બલે તે પછી રે,
 થાજે મરવા તૈયાર, થાજે મરવા તૈયાર રે,
 બાકી એલેથી ચૂલે તું પડે,
 કહે નરમણિ ગમાર, કહે નરમણિ ગમાર રે. મુવે૦ ૯.
 કડી ૩ દારા દુઃખમે રે = સ્ત્રીમે દુઃખી કયો તેથી.
 કડી ૫. એહ પ્રિછમે = એનો મર્મ સમજવાથી. કડી
 ૬. યોનિ-યોનિ = જુદા જુદા જન્મમાં.

વિશ્વવિહાર.

કવિત મનહર.

વિશ્વના વિહારી, બલિહારી લાલ લીલા તારી,

જેતાં ધારી ધારી, ભારી ભારી હું ભમાઉં છું ;
 કહી ન શકાય, અનુભવે થઈ જાય કોથી,
 પોથી સર્વ થોથી પેખી, શોચમાં શમાઉં છું ;
 “આ ન સારી, આ રૂપાળી” “એ કમળી, તે મળની.”
 ગણી લેતાં દેતાં, મૂડી ગાંધની ગમાઉં છું ;
 નમી જગન્નાથ ! મૂંગે મોઢે પ્રભુ જોડું હાથ,
 જેમ બોલું વાત, તેમ બોલતાં બંધાઉં છું ! ૧.

પ્રભુ ! જેમ પેખું પૂરી યુક્તિ-પ્રયુક્તિ તારી,
 ભારી અચંબામાં વારે વારે હું ભરાઉં છું ;
 સુખ પછી દુઃખ. ટાઢ પછી તડકોજ નિશ્ચ,
 એમ બાધા વિશ્વે, તારો મહિમા ગજાઉં છું ;
 આવ્યું તે જાય, કરમાય ખિલ્યું ટુલ્યું જેકો,
 મોટું જે ગણાય તેને મૂડીમાં સમાઉં છું ;
 ખરી ખલદેશ ! ખૂખી કરી ખાસ તોડ્યાં તેંતો,
 મોટાના મદ, રાંકની નિરાશા—ગાઉં છું ! ૨.

મુંઘે જે શુભાશ તેને કાંટા કદીક લાગે,
 જેને ધરખાર, તેજ કહે આગે થાઉં છું ;
 જેણે ધારી કાય જરા-વ્યાધિ-મૃત્યુ તેને થાય,
 શાકર જે ખાય, દુખ્યા દાંત તેના પાઉં છું ;
 જેઉં લાડી ગાડી જેને, પનોતીની પીડા તેને,
 વજ્ર જેનાં સાફ, ઝાઘ તેને નિરખાઉં છું,
 એમ જેઉં રૂડું જેને, પડે ફૂડું પૂઠે તેને,
 લાલ ! તારી લીલા નિત્ય, ત્રાજવે તોળાઉં છું ! ૩.

સોનામાં સુગંધ રેત કરતુરીને કોણ લેત ?
 મોતી કણ પુષ્ટિ દેત, જોત કો જીવારને ?
 પંડીત જો ધની થાત, મૂર્ખ પાસ કોણ જાત,
 બાળ ગાંડા વાળ તે-કો પૂછે વૃદ્ધ પાડને ?
 કેવડો જો કાષ્ટ દેત, આવળ ક્યાં ઉભા રેત ?
 લોહ વાળ્યું વળે, કોણ લાવત લુદારને ?
 સર્વ ગુણ નથી કોય, ગુણ હીણ કો ન રહોય,
 વાહ વાહ હોય વર્ણી વિભુના વહેવારને !

૪.

જેમ કો મીઠાઈ વાળો રૂપિયાની પાંચ શેર,
 વેચતો મિઠાઈ, રીત એ અંદિ ગણાય છે ;
 થોડી થોડી જે મુકાવે ત્રાજવે મિઠાઈ તેને,
 સર્વ જાતનો સ્વાદ, મળેલો મનાય છે ;
 પરંતુ પૂરાવતો જે ઝાઝી જલેખી તેને,
 લાડુ-સાટા એાછા મળે એમાં ના નવાઈ છે ;
 એક વધુ જેમ લેશે, ન્યૂન બીજું તેમ રેશે,
 રૂપિયાના પાંચ શેર = નીજ જોગવાઈ છે !

૫.

નાથ ! નથી દેવું મારે, નથી લેવું કે વેવારે,
 રેવું જેમ રાખે તું, રહેવું સર્વ થાય જે ;
 તારાં ધામ ધરા સર્વ, તારાં માત્ર મતા સર્વ,
 હુંએ છું તારો સર્વ, જીવ અને કાય જે ;
 ગમે તેમ કરે તારી સૃષ્ટિમાં તું નથી તેમાં,
 સત્તા વિણ લેશ હુથી કેમ કેં બોલાય જે ?

નમી જગન્નાથ ! મુંગે મોઢે પ્રભુ જોડું હાથ,
નહિ ભરૂં પાથ, બની બેડીઓ અંધાય જે ! ૬.

કડી ૧ તારી લીલા કેવી છે ? માત્ર કોઈ કોઈ અ-
નુભવથી ગ્રહી શકે-જાણી શકે તો બલે. થોથી=સાર વ-
ગરની-લૂપી. શોચમાં શમાઈં છું=અકસાસમાં પડી જ-
ઈં છું. આ ચીજ સારી ને આ નહારી. આ ચીજ મ-
જાની ને પેલી કવંતની-નુકસાન કારક છે. એમ ગણીને =
માનીને. લેતાં દેતાં=દુનિયાનો વેહેવાર ચલાવતાં ગાંઠની મૂ-
ડી જે સ્વ સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે હું. ગુમાવી બેસું છું. કડી
૨ ૭. પેખું=જોઈં ; નિરખું. જે મોટું મોટું છે એમ
કેલવાઈ ગયું તેવાને પણ મૂડીમાં સમાય એટલું નહાનું
થઈ જતું પડે છે. ખસકેશ=હે ખસકના ઇશ એટલે ધ-
ણી ! તેં મોટી ખૂબીથી મોટાના મદને અને રાંકની નિ-
રાશાને તોડી નાંખી છે ! મોટાને નાહાનું બનાવવાથી તેનો
મદ તૂટે અને રાંકને મોટા કરવાથી તેઓની નિરાશા તૂટે
મોટે હું તમારી ખૂબીને આ કવિતામાં ગાઈં છું. કડી
૩ ૭. દુનિયાદારીનું સુખતો વગર બેજનું નથીજ. જે એક
જાતનું સુખ ભોગવે તેને એવાજ પ્રકારનું કોઈ દુઃખ ભો-
ગવવું પડે છે. હમેશાં જે ગુલામ સુધે તેને કોઈ દિવસ
પણ ગુલામનો કાંટો જરૂર લાગે. જે ચડે તે અવશ્ય પ-
ડવાનો. કાંકરો ચાવવાથી દાંત દુખે એતો સર્વ કોઈ જા-
ણે છે. પરંતુ શાકર ખાનારના પણ દાંત દુખતા પાડે
છું—જોઈં છું. જેઓના ઘરમાં લાડી છે તેમનેજ પનો-

તીની પીડા—સ્ત્રી જાતિ તરફથી હિંમત થતી આપદા વે-
 ઠતી પડે છે અને જેને ગાડી છે તેમનેજ પતોતીની પી-
 ડા એટલે પગે ચાલવાથી હિંમત થતી આપદા ક્રોધવાર ગા-
 ડીની જેમ લાજરીને લીધે ભોગવવી પડે છે. એમ ગુપ્ત-
 દુષ્ટ સરખે કાંઈ રાખવામાં પ્રભુની અપૂર્વ ચતુરાઈ છે.
 વિશ્વમાં જે વિષમપણું લોકોને લાગે છે તેવું વિષમ પ-
 ણું છેજ નહિ એમ બતાવતો પ્રયાસ કડી-૩-૪-૫ માં
 કરેલો છે કાય ધરી=દેહ ધારણ કર્યો તેનેજ જરા એટલે
 ઘડપણુ વ્યાધિ અને અત્યુ થય છે. કડી ૪ થી મો-
 તી કણુ=મોતીના દાણા. પુષ્ટિ દેત=પોષણુ કરવાના કામમાં
 વપરાત તો આપડી જીવારને ખાત કાણુ ? આજકથી જે
 ગાડાં વળી શકતાં હોત-મૂઝવણને વખતે રસ્તો સૂઝતો
 હોત તો ઘરડાંઓનો પાડ પણુ કાણુ પૂછત ? કેવડો=એક
 સુગંધી જાડ કાષ્ટ=લાકડું. લોહ=લોહું. વાળ્યું વળે=જેમ
 વાળીએ તેમ વળી શકે તો પછી લુહારને કાણુ લાવત—
 બોલાવી લાવે ઃ એમ વિભુતા પ્રભુતા વહેવારનું વર્ણન ક-
 રતાં “વાદ વાદ” બોલાઈ જાય છે ! કડી ૬ ઠી. રાગ
 દેશનો નાશ અને ચિત્તની સમતાનું વર્ણન આએ ક-
 ડીમાં છે. જીવનની ખરી લેહેજત એમાંજ છે. સર્વ શા-
 સ્ત્રનો સાર તે એજ. જીવનમુકતનું લક્ષણ તે એજ. એજ
 આત્મનિવેદન, લીટી ૬ ઠી. સત્તાવીણુ=અવિકાર વગર.
 હુંથી=મારાથી લેશ=જરાપણુ. કેમ બોલી શકાય ? એવી
 આથ નહિ ભડે કે જે બેડી બનીને મનેજ આંધી લે છે.

પરપોટા નાચે.

પરપોટા નાચે, પરપોટા નાચે—

પરપોટા જે કાંઈ નાચે રે, પરપોટા નાચે. ૧૩.

ભવ દરિયામાં થઈ બેળા,

સૌ ચાલે ટેહડા ટેહડા,

ફફરે જેમ ધ્વજના છંડા,

શું દિલમાં રાચે !

પરપોટા જે કાંઈ નાચેરે, પરપોટા નાચે. ૨.

બહુ મનમાં રાખે વળ એ,

તવ જાણે નિજ પોકળ એ,

છુપિ કાળ જૂડની કળ એ,

ગડપી લે ગાયે !

પરપોટા જે કાંઈ નાચે રે, પરપોટા નાચે. ૩.

પળમાં થે ફૂલફૂલાતા,

પળમાં ફૂદડિયો ખાતા.

પળમાં એ બાથ લિડાતા,

રે ફૂટી જશો !

પરપોટા જે કાંઈ નાચેરે, પરપોટા નાચે. ૪.

જન જે જે જગત તમાશો,

ક્ષણ માયામાં ન ભમાશો,

નહિ તો અડવડિયાં ખાશો,

રે કહું છું સાચે !

પરપોટા બે કાંઈ નાચે રે, પરપોટા નાચે. ૫.

કડી ૧. ધ્રુજ=ધ્રુજ. ફરે=૫૭૫૭ કરે. કડી ૨.

વળ = આંકડો, અભિમાન. કાળ જૂડ = કાળરૂપી જૂડ એટલે મગર. તેની કળ-યુક્તિ. તે જૂપીછે-ડાયામાં એકદમ અડધિ લે છે ! કડી ૩. એ આથ ભિડાતા = એ પરપોટાઓ મિત્રની માફક એક પળવાર આથ ભિડીને સાથે સાથે ચાલે છે !

યત્નીના મૃત્યુ શોકથી પીડાયલા

મિત્રને આશ્વાસન.

ઉપજાતિ.

હાલા વડા વીર, વળી વિચારું,
આવ્યું ન કે કાગળ કેમ તારું ?
અત્યંત હિંડા દુખમાં હુએલો,
હોશે-હરિહા-હજીએ તું થેલો !

૧.

યુવા વિશે રંચ રૂડો જમાવ્યો,
જેણે તુને રાત દિને રમાવ્યો,
શેક ન લાસે કદિ ગાંઠ છૂટી,
ગયું અહા હા પ્રીતિ પાત્ર છૂટી !

૨.

પ્રિયા વિયોગે બનીયો તું મોગી,
અંતવિશે શાંતિ મળે ન શોગી,

ભાષા અન્યો તું બહુ દુઃખ ભોગી,
ગળી ગયાં હાડ દિસાય રોગી.

૩.

હડી ગયું નૂર શરીર આંખે,
બળી બળી બોલ નિરાશ બાખે,
જતો ગમે ત્યાં, કંદિયે ન ગોઠે,
ન કામમાં છવ જરાય ચોટે.

૪.

તોફાનિ મોગન ધસિને લગ્નરે,
લેયા તણું ધૈર્યજ તોડી મારે ;
છાગે તથાપિ તુજને વિવેકી !
રહેયું પડયું તે, પ્રભુ પ્રીત પેખી.

૫.

વિચારશે તેમ વધૂ પિડાશે,
મલાજ ના, લેશ જશે પિડા-શે ?
નાંખે પ્રભુ કોણ કહો નિવારે ?
કહું-રહું લેયુંજ માની તારે.

૬.

જાયું જવાને નિરમાણુ કીધું,
હતું તમે લેણું તમારું લીધું ;
મટી તમારું ગયું હાલ મૂકી
શાને તમારું ગણી થાવ દુઃખી ?

૭.

હશે લીધી કોઈ નવીન એણે,
શા માટ ના વાટ ગ્રહે તું કામે ?
વહાલા વીંસ દીસત યોગ્ય મુને,
ધણું ધણું શું કહું ભાષા તુને ?

કડી ૨ જી યુવા વિશે = જુવાનીમાં. શકે ન બાસે
 ઇત્યાદિ = એ પ્રીતિની ગાંઠ કદી પણ છૂટશે નહિ એમ
 બાસતું હતું. કડી ૩ જી શોગી = શોધવા છતાં પણ.
 કડી ૫ રહેયું પડ્યું તે = જે પડે તે વેડી લેવું. કડી ૭.
 જ્યું = જે જમ્યું તે. કડી ૮. તેણે કોઈ નવીન વાટ
 રસ્તો-લીધો હશે તો તારે પણ શા માટે કોઈ રસ્તો ન-
 લેવો ? આ ઉપદેશ વહેવાર છે.

શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડને બાળકો તરફથી માનપત્ર.

નર્મવૃત્તની ચાલ.

શ્રીમંતની પ્રજા અમે, શ્રીમંતની પ્રજા—

ઉડી રહી ગુજરાતપર જેની વડી ધ્વજા. ટેક

વિચારીને દિનરાત દેશ, સુખ વિચારીને,

તપાસી દાલ હોંસથી, વળી વિચારીને,

ખિલાવવા નિજ આગને, કરે ધલાજને.

ભૂખ્યાં સૂવું કદી અમે, તો દાઝ રાજને;

ડર લગર ના-હજર જે પડે કળ !

શ્રીમંતની પ્રજા અમે, શ્રીમંતની પ્રજા. ઉડી રહી૦ ૧.

બાળને નિશાળ, બાળ રોગિની થતી,

લાખો જનો પોપાય, એ તો વાત છે છતી,

જન માલ રક્ષવા, ઉપાય થાય છે,

ત્રાસિતને સુ છાંય, ન્યાયની તૈયાર છે ;
 રાજ્ય તો ધણું હશે, આવી નથી મળ્ન !
 શ્રીમંતની પ્રજા અમે, શ્રીમંતની પ્રજા. ઉડી રહી ૦ ૨.
 ખેડુ ખેતિમાં, કારીગર કારખાનમાં,
 વેપારમાં વેપારિયો, કવિ નિજ તાનમાં,
 આળશો વિદ્યા મદિ, જીવાન કાજમાં ;
 વૃદ્ધો કરે કલોત્ત નિત્ય ઘર સમાજમાં ;
 શોકને એ રાજ્યમાં હમેશની રજા !

શ્રીમંતની પ્રજા અમે, શ્રીમંતની પ્રજા. ઉડી રહી ૦ ૩.

કડી ૧. કડણ સમયમાં માહારાજ જાતે શ્રમ ઉઠાવીને
 મૂલકમાં ફરવા નિકળે છે તેનું વર્ણન. હાલ = હકીકત.
 બાગ = રાજ્યરૂપી વાડી. કળ = આકૃત. કડી ૨. રા-
 જ્યનાં લોકોપયોગી ખાતાનું વર્ણન. પોષાય = દુકાળના વ-
 જતમાં પોષણ આપ. ત્રાસિત એટલે પીડાયલાને માટે છ-
 નસાફની શીતળ છાંય તૈયાર છે. કડી ૩ જૂદા જૂદા
 ધંધાદારી પોતાના કામમાં કેવા સુખ ચેનથી મચેલા છે
 તેનું વર્ણન. કલોલ = આનંદ. ઘર સમાજ = કુટુંબ કબી-
 લાની મંડળીમાં.

ગરીબાધ અને ઘર જંજળ વેઠીને એલ્ એલ્.

બી. માં પાસ થયેલા મિત્રને જોઈ પરિ-

ક્ષા દેવી પ્રત્યે આનંદ વચન.

ઉપજાતિ.

વિદ્યારથી-જીવન એક લક્ષ્યા-

દેવી મહા ભાગ અહો પરિક્ષા !

આજે સ્તવું ગાનથી ગાજું ગાજી,
સ્નેહી વડા કૌઘ તમે નવાજી. ૧.

તુઠાં નતો છવન કેવું ખાઈ,
માતા નથીએ તમથી અન્નાણ્યું,
ભાસે અમોને, અમિની સુદૃષ્ટિ,
જ્યારે કરો આપ કૃપાળુ દ્રષ્ટિ. ૨.

જે માટ ખેડા નહિ શ્વાસ ખેંચી,
જગ્યા સદાએ ભુખ-સૂખ વેચી,
અપાવી તે આજ કૌંધા પ્રસિદ્ધ,
એલ્ એલ્ ખી. નામ મહાભિનંદ. ૩.
જુદા જુદા સજ્જન આવી પ્રીતે,

વધાવશે સ્નેહી અનેક રીતે,
તો હર્ષ ઉર્મિ હું વસે દિલે જે,
શાને ન દાખું મમ જૂજ ખોલે ? ૪.

નિરંતરે આમ અનેકને ઓ,
અનુગ્રહે માત વધારતાં રો',
આનંદનાં લોચન લાવી અશ્રુ,

એથી વધુ યાચું અમે ખીજું શુ ? ૫.

કડી ૧ વિધારથીની જીંદગીની એકજ નેમ-Sole Aim
૩૫ હે પરિક્ષા દેવી ! એક લક્ષ્ય = એકજ નેમ. કડી ૨.
તુઠાં નતો = જે તમે કૃપા કરી ન હોતો. કડી ૩

મહાભિનંદ = મોટા માનવાળી એલ્ એલ્. ખ્રી. ની ડીચી કે જેને માટે થઈને. કડી ૪. વસે દિલે જે = મારા દિલમાં હર્ષની જે ઉર્મિ વસી રહી છે તે હું મારા જૂજ શબ્દોમાં શા માટે બોલી ન બતાવું ? કડી ૫. અનુ-ગ્રહે = કૃપા કરીને રો' = રહો. લોચન = આંખમાં. વધુ યા-ચું = વધારે શું માગીએ ?

ઓખામંડળના રેસિડન્ટ નામદાર કર્નલ હરિ-
સન સાહેબને કેસરે હિંદનો ચાંદ મળ્યો
તે વેળાએ અભિનંદ આપવા સાર
મેળાવડામાં ગવાયલી કવિતા.
હરિગીત.

૨ ૮ ૮ ૧

આવી નયન-વસુ-વસુ રાશી, અધિકાર પર ઓખા વિશે,
હરી સમી શીતળતા પ્રગટ કરી, તાપ સૂર્ય સમો દિસે,
નિશ દિન એમ પ્રકાશી જનને, પ્રીત ભયથી પોષતા,
હરિસંન આંદિ અનેક દૈ સુખ, દુઃખ સર્વે શોષતા. ૧.
કરી ગર્જના કંપાવીયા, કાળા અને સહુ કાબલી,
તવ ત્રાસથી તાસી સકળએ, લોક જોડે અંજલી,
કહું વાધને બકરી હવે સૌ, એક આરે પય પિમે,
જ્યાં આંખ ફેરે કેસરી, જંબૂક કેમ કરી રહે ? ૨.
એ પ્રજા વતસલ પાસ, વિષ્ણુ સંદેહ દિલ સૌ ખોલતા,

ખોલું એમ જે ગમે, તોપણ સાર તેનો તોળતા,
પ્રતિકાર કરવા હાણ્યનો, તત્પર થઇને લાગતા,
ન હુબાય ધાર્મિક દિલ કદિ, તે માટ રે' છે જગતા. ૩.

દુષ્કાળ આદિ દૈવિ આશ્તમાથી પણ ઉગારવા,
શ્રીમંતની અનુમતિ થકી, ક.ધ ધોષ કામ સુધારવા,
ખેડૂતને લગ્ન-ખેલ-ખી-ગુજરાત ગામે ગામને,
દેશી સમા થઇ દેશમાં વા'લું કીધું નિજ નામને. ૪.

એવા પ્રગ્ત ઉપકાર સેવા-રાજ, દિલમાં લાવીને,
પિંજાનો કાધ પ્રસિદ્ધ “કેસર લિંદ” ચાંદ ધરાવીને,
“અભિનંદી એ સરકારને, સૌ સુજન એમ સદા ચહો.
તમ અમલ અમપર એ પ્રતાપી, અહોનિશ અવિચળ રહો” ૫.

કડી ૧. ઈ. સ. ૧૮૮૨ માં ઓખાના મુલકમાં
અધિકાર ઉપર આવીને. હરિસમી = ચંદ્રના જેવી. કડી
૨. કાખા = વાઘેર લોકો. કાખલી = ત્યાંના લશ્કરમાં રા-
ખેલ પદાણુ લોકો. અંગલી જેડે = હાથ જેડે. જંબૂક
= શિયાળ. કડી ૩ પ્રગ્ત-વતસળ = પ્રગ્ત જેને વ-
હાલી છે એવા. વિણ સંદેહ = અચકાયા વગર. ખોલું
અમે છત્યાદિં અમે ગમે તેવા શબ્દોમાં તેમની પાસે
ભાગી તૂટી વાત કરીએ તો પણ તેઓ અમારી મત-
લખ તુરત સમજી જતા હતા. પ્રતિકાર = ઇલાજ.
હાણ્ય = આપદ. ધાર્મિક દિલ છત્યાદિં દ્વારકા એ
જાત્રાનું મોટું ધામ છે, વળી લશ્કરના માણસો માંસ

મચ્છીને આહાર કરનારા છે જેથી કોઈ રીતે કચવાટ
હિમો ન થાય તેટલા સાર જન્યત રહેતા હતા. કડી
૪. શ્રીમંત = ગાયકવાડ. અનુમતિ = પરવાનગી મેળવીને.
ક્રીધ ધોષ = અવાજ કીધો. હળ-ખેલ-ખી = હળ, ખળદ
અને વાવવા સાર ખીજ. દેશી સમા = દેશી જેવા મીલન-
સાર ખની જઈને.

શ્રી મુખર્ષ વિકુલવાડી મધ્યે માનવંતા શેઠ મુળજી
જેઠાના પ્રપોત્ર ભાઈ કરશનદાસ ધરમસી સુંદર-
દાસ પરણી આવીને દાદાની છખી આ-
ગળ સજેડ પ્રણામ કરે છે તે
માંગલિક સમયનું વર્ણન.

સંવત ૧૯૬૩.

કુંડળિયો.

એવું ભાગ્યવંત કો કહો, સુંદરદાસ સમાન ?
પરણી આવી પ્રેમથી, પોત્ર કરે ૭ પ્રણામ,
પોત્ર કરે ૭ પ્રણામ માંગલિક સમય પ્રભાતે ;
વદિ દશમી રળિયાત, માગશર મંગળ જાતે ;
ધન્ય રૂડો તે સમય, ધન્ય ધર શોભે કેવું ?
ઓખા અનિરૂધ નમે, કૃષ્ણ દાદાને એવું ! ૧.

દાદાને વધામણિ.

ગજલ.

કિસન ! સુખદા વધાઈ છે, સુંદર ! સુખદા વધાઈ છે ;

તમારા પોત્ર શાણાએ, કિંધી રૂઢી કમાઇ છે ! ૧૧૨॥

ઉંઠા વાંસો મિતે થાપો, મિઠાને છાતિસૂં ચાંપો ;
લઇ એવરણું બહેની, વિરતનાં વિઘ્ન સૌ કાપો ; ૧૧૩॥

અહો, હો, બાગ્ય ! માતાજી, ઉંઠો આશીસ તો આપો,
પનોતાને લઇ સાથે, પડેછે, લાડકો પામે. ૧૧૪॥

મળો સૌ રનેહથી મિત્રો, વધાવો પ્રીયને પ્રીતે,
વદો સૌ “ સૂખિ જોડાના, વસો આનંદ તો ચિતે. ૧૧૫॥

“ હસી ખૂશી સદા રેજે. જહુકુળ સંપ મન દેજે,
“ તમારા હિંદને માટે, જરા તન મન ધન દેજે ૧૧૬॥

“ પ્રદાદા મૂળજી જેઠા, સમો યશ લાલ ઝિજ્જો,
“ પિતાજી ધર્મશી નામે, બળવો ધર્મ ઝિજ્જો.” ૧૧૭॥

અમારા રનેહનાં આંસુ થકી સીચેલ એ વાણી,
ફૂલી ફળવાન તો થાજે, ફૂપાથી ફૂળુ દાદાની. ૧૧૮॥

કડી ૧. માગસર વદિ ૧૦ ને મંગળવારના પ્રભાતનો સમય છે એમ આ કડી ઉપરથી જણાશે. કડી ૪. પનોતાને = શુભ પગલાંવાળાં વહુને સાથે લઇને. કડી ૬. ફૂળુ તથા બાટિયા બેઉ એકજ કુળના-જહુકુળના છે. કડી ૮ અમારાં રનેહના આંસુ વડે સીચેલી એટલે પાણી પાછને ઉછેરેલી ઉપર મુજબની શુભ વાણી રૂપી વેલી ફળવાન એટલે સફળ થાજે.

માનવતા શેઠ દાદાભાઈ નવરોજી આવીશમી
 નેશનલ કોંગ્રેસનું પ્રમુખ પદ લેવા સારૂ વિજ્ઞાય-
 તથી આવી શુકરવાર તા. ૧૪-૧૨-૦૬ ના
 રોજ સાંજે પાલવા ખંદર પર ઉતર્યા તે વે-
 ળાએ તેમને આપેલા આવકાર—તેજ તારી-
 ખના સાંજ વર્તમાનમાં પ્રસિદ્ધ થયેલા તે—
 હરિગીત.

- ૬ ૦ ૯ ૧ ૧૪ ૧૨
- દર્શન-સુશં-ય-નિધિ-શશી, ભૃગુ રત્ન તારિખ રૂદ્રની,
 શીળી સુશોભિત સાંજ, દર્શન તણી તક વીર બદ્રની,
 બહુ વર્ષના વિમોગ પછો, આવ્યા હજારો કોસથી,
 અભિનંદુ આવો, હિંદના દાદા તમેને હોંસથી. ૧.
- આપ્યું બહુ આયુષ્ય માત્ર સ્વદેશની સેવામદ્દો,
 કરી દ્રવ્ય-દેહ-સ્વ સુખકેરી, લેશપણ પરવા નહોં,
 જગત કરી હિંદમાટ, સર્વ વિલાતને, નિજ ધોપથી,
 અભિનંદુ આવો, હિંદના દાદા તમેને હોંસથી. ૨.
- રે! હિંદ માતા, પુત્ર તારો, વીર મારો, મ્હામળી,
 બહુ વર્ષ વેડી વિદેશ કરવા જગતમાં તુજને વડી,
 અમ માટ એનું વચ્ચ દીસે, તન સકાયું શોપથી,
 અભિનંદુ આવો, હિંદના દાદા તમેને હોંસથી. ૩.
- કલ્યાણ કરી, ભયવિદારી, દુઃખહારી, દક્ષણી,
 આવીશમા ઓચવ સમે, કોંગ્રેસ દેવો સુલક્ષણી,

આજે અલોકિક ઓપશે, તારા સ્તવન જય ઘોષથી,
અભિનંદું આવો, હિંદના દાદા તમેને હોંસથી. ૪.

મંગળ સમે આ હર્ષ વૃષ્ટિથી, હિંદ સૌ હઝમલો રહ્યું,
કિરતારની કરણ થકી, સહુ સ્થળ લીલું લીલું થયું,
આપુ શું કામ અરે જવાસા ! જળો રહ્યા છો શોષથી ?
અભિનંદું આવની, હિંદના દાદા પધારે, હોંસથી ! ૫.

મનહર.

લિખિત પિતામહ પેડે ઉમરમાં પોતે પૂરા,
જતાં કામ ટાણે જેઓ આવ્યા ધાધ ધાધ છે ;
શાશ્વતમાં સાગર સમાન છે વિચાર જેના,
તોડે જટ હિંદના વિરોધી-સૂં સગાધ છે ;
નાનડીયાં માટ નિજ તન મન ધન રોકે,
સિખામણુ જેની માનવંતી, સુખદાધ છે,
નરમણિ નિરખીને, ફરિ ફરિ શોચી રહ્યા,
પધાર્યા તે હિંદ કેરા દાદા છે કે ભાધ છે ? ૬.

કડી ૧ લી લીટી ૧ લીમાં તારીખ તથા વારનું
વર્ણન છે. વીરભદ્ર = કલ્યાણ કરનારો વીર. કડી ૩
મહાબળી = મહા બળવાન. અમમાટ = અમારે માટે. દાદાનો
અર્થ મોટા ભાધ પણ થાય છે. કડી ૪ દક્ષણી =
ડાહી. સ્તવન જયઘોષ = પ્રાર્થનાના મોટા અવાજ. અર્થાત્
ભાષણ. કડી ૫. હર્ષ વૃષ્ટિ = હર્ષનો વરસાદ. હે જ-
વાસા નામના છોડવા ! અર્થાત્ હે અદેખા માણસ ! આ

વરઆદના વખતમાં સૌ લીલું લીલું છે તે જોઈને તું શા માટે બળી જાય છે ? અભિનંદન આવની=આવની આપણે બેઉ અભિનંદન-મૃત્યારકઆદી આપીએ. કહી ૬ હી. મનહરે ૧ લી, ૩ જી તથા ૫ મી લીટીમાં વૃદ્ધ દાદાને જાજે એવા શુભોનું વર્ણન છે. અને ૨ જી, ૪ થી તથા ૬ હી લીટીમાં જુવાન ભાઈને જાજે એવા શુભોનું વર્ણન છે. નામદાર દાદાભાઈના આવા બેઉ જાતના શુભો નિરખીને-જોઈને નરમણિને વિચાર થાય છે કે આ ને હિંદના દાદા છે કે ભાઈ છે ? શોચી રહ્યો = વિચાર કરી રહ્યો છે.

કાંચિસિયા પુત્રો પ્રત્યે બુદ્ધિ હિંદ માતાનાં વચન.

રાગ વણજરાનો.

- આવો આવો કહું વાતડી, વહાલા વીરારે.
બેટા સુણજે રહીને શાંત ; થજ્જેના અધારા રે. ૧.
- બહુ દિન દુઃખના ભોગવ્યા, વહાલાં
આજ સુખનો આગ્યો છે સંજોગ ; થજ્જે નાં ૨.
- ભલી વિદ્યા ભણ્યા ભાવથી, વહાલાં
એ છે માત તમારીને દહાવ, થજ્જે નાં ૩.
- જન નીચે ઇગીશીશના, વહાલાં
તમને આપી મતિ રૂડી ઈશ ; થજ્જેનાં ૪.
- બાથ ભીડીને જંગલની, વહાલાં
ભલો રાખ્યો છે સંપનો રંગ ; થજ્જે નાં ૫.

- સાચવવા નિજ હક્કને, વહાલાં
ભલી રાયસું કીધી જકક ; થજો નાં ૬.
- કિજ્જવળ કરવા દેશને, વહાલાં
ભલે જીવે ધણું કોઝિસ ; થજો નાં ૭.
- રનેહ શૌર્યને ખાંતથી, વહાલાં
લીધા મેળવી પશ્ચિમ-સંત ; થજો નાં ૮.
- તમ શાણપને સાનથી, વહાલાં
ભલે પામજો રાયનાં માન ; થજો નાં ૯.
- જેણે દુબ્યા અભિમાનથી, વહાલાં
ભલે ઉતારે તેનાં ગુમાન ; થજો નાં ૧૦.
- કુચ્ચ વિચાર-ખમીરથી વહાલાં
ભલે રાખ્યું દાદાનું નીર ; થજો નાં ૧૧.
- ખેટા ! વાત ફૂડી એક તો, વહાલાં
મને સાલે છે દિલમાં છેક ; થજો નાં ૧૨.
- તમને ભમાવવા—ભૂતડા, વહાલાં
કેહ ઉડ્યા છે મારા કપૂત ; થજો નાં ૧૩.
- કલેશ કરાવી કમૂળ એ, વહાલાં
મારાં ઘોળામાં નાખશે ધૂળ ; થજો નાં ૧૪.
- મળ્યા વિદેશી ગમારસું, વહાલાં
જેછે આપણું લૂણ ખાનાર ; થજો નાં ૧૫.
- ખાઝાડીને માંભ માંભથી, વહાલાં
વહાલા વિદેશી ના થાવા આ'ય ; થજો નાં ૧૬.

ખેટા, રેંજે એથી ચેતતા, વહાલાં	
લોહી પીશે તમારું એ પ્રેત ; થજે નાં	૧૭.
પક્ષ પડ્યાની વાતને, વહાલાં	
સાચી કેમ માનું મારા બ્રાત ? થજે નાં	૧૮.
તમને સુઝે ના કણુજ એ, વહાલાં	
તમે પીધું છે મારું દૂધ ; થજે નાં	૧૯.
સ્વાભાવિકે મત બેઠ કંઈ, વહાલાં	
સંપ નેમથી કરજે છેદ ; થજે નાં	૨૦.
ગમતી રીતે કરે કાજને વહાલાં	
અંતે સ્થાપવું સંપનું રાજ ; થજે નાં	૨૧.
સંપ સુદળની ખાણ છે, વહાલાં	
તમે નથી એ વાતે અજાણ ; થજે નાં	૨૨.
બુગ દીકા છે મેં જોટલા, વહાલાં	
તમે દીકા ન દિવસ નેટ ; થજે નાં	૨૩.
કેવી કેવી વીતી છે મને, વહાલાં	
ખેટા બાળક જાણે તે કેમ કે થજે નાં	૨૪.
માંડ મળરકું છે સુખનું, વહાલાં	
ભૂલી, જોજે ન લાવશો દુખ ; થજે નાં	૨૫.
અરિ ઉડાવે કથન જે, વહાલાં	
તેથી મારું તપે છે તન ; થજે નાં	૨૬.
રીત આ જગમાં કપૂતની, વહાલાં	
દેખી શકે ન બાંકુનું સુખ, થજે નાં	૨૭.

કહી—“ અઘાપિ ન લાભ કે ”, વહાલાં	
મથ્યા દેવા તમેને દાખ ; થજે નાં	૨૯.
લાભ લેખું તો હજાર છે, વહાલાં	
નથી સંશય એમાં લગાર ; થજે નાં	૨૯.
“ સંપ થયો, થયા જગતા, વહાલાં	
“ દેશી હુન્નરે લીધો સુમાર્ગ ; થજે નાં	૩૦.
“ કેવા કેવા હક્ક આપણા, વહાલાં	
“ તમે જાણી લીધું તેનું માપ ; થજે	૩૧.
“ કેક વાતમાં જીત્યા રાજસું, વહાલાં	
“ રાખી કુલીન કુળની લાજ ; થજે નાં	૩૨.
“ સામા પડ્યા—થયા સા’ય તે, વહાલાં	
“ વળી ગુણ વિદેશિયો ગાય ; થજે નાં	૩૩.
“ વહોરો વિશ્વાસ સુકાનીએ, વહાલાં	
“ હિંદુ, પારસી મુસલમાન ;” થજે નાં	૩૪.
એટા એ લાભ છે લાખના, વહાલાં	
જેઠ મીઠાં પડે એની આંખ ; થજે નાં	૩૫.
હજી લાખો હાથ લાગશે, વહાલાં	
જેમાં એવણનો પણ લાગ ; થજે નાં	૩૬.
હર જે લાભ દેખાય છે, વહાલાં	
તેમ મજબુત તે લેખાય ; થજે નાં	૩૭.
મીઠાં ફળો ખાવા નેમ છે, વહાલાં	
ફળે ઉતાવળે આંખા કેમ ? થજે નાં	૩૮.
રાતમાં રોમ અંધાય ના, વહાલાં	

આખો લાડુ મુખે નવ જાય ; થજે નાં	૩૯.
દુઃખ સદી પાંચ વેઠતાં, વહાલાં	
હકકે પામીછે પારલામેંટ ; થજે નાં	૪૦.
બહુ ખુરા દીડા છે સંજોગને, વહાલાં	
બહુ પુત્રના આપ્યા ભોગ ; થજે નાં	૪૧.
એમ વેડી બહુ હાણ્ય છે, વહાલાં	
ત્યારે આજ ફરે એની આણ્ય, થજે નાં	૪૨.
માટે ધીરજને ખંતથી, વહાલાં	
સહુ દુઃખનો આવશે અંત ; થજે નાં	૪૩.
નવ લેખજે દુષ્ટનાં વેણને, વહાલાં	
ઝવણે જોનાં છે કહેણ ; થજે નાં	૪૪.
સ્વદેશ હિતની બુદ્ધિથી, વહાલાં	
કરો અંતરને નિત્ય શુદ્ધ ; થજે નાં	૪૫.
પછી જો જો ખેટા કેવડાં, વહાલાં	
સુખ આલશે દેવનો દેવ ; થજે નાં	૪૬.
માગ્યા હકકોથી સમાજને, વહાલાં	
વિણ પાંચે નવાજશે રાજ ; થજે નાં	૪૭.
ધ્વજ સ્વદેશી વેપારની, વહાલાં	
સાહી, કરો સમર્થ મોકાર ; થજે નાં	૪૮.
ઘાટ સ્વતંત્રને ઘાટ સૌ, વહાલાં	
કરો “હિંદ હિંદીઓ માટ” ; થજે નાં	૪૯.
સા’ય તમોને છે ઇશની, વહાલાં	
કરો ‘૫-તે’ છે માની આશીશ થજે નાં	૫૦.

કડી ૧૫. આપણું જ્ઞાન આનાર=હિંદુસ્તામાં જેમનો રોટલો છે એવા પદેશિયો. કડી ૧૮. પક્ષ પડ્યા છતાં આ-વીમમી કોંગ્રેસમાં ફાટફુટ પડવાની તયારી છે એમ ધા-સ્તી બતાવીને તમારો જીવ ઉચો કરવા સાફ જે અફ-વાઓ ઉઠે છે તે. કડી ૨૧. ગમતી રીતે=કોઈખી રસ્તે; કોંગ્રેસનું કામકાજ કોઈખી ધોણુ ઉપર ભલે લે-વાય પરંતુ લક્ષમાં રાખવાનું એટલું જે “સંપત્તિ” રાજ્ય સ્થાપતું છે” કડી ૨૬ કથન=અફવા. કડી ૩૩. સામા થતા હતા તેઓ પણ હવે કોંગ્રેસના પક્ષમાં આ-વવા લાગ્યા છે. કડી ૩૪. સુકાની=કોંગ્રેસના અગ્રે-સરો. તેમણે અધી કોમનો વિશ્વાસ ખેંચી લીધો છે, એ અધા લાભ તે નાહાનાસુના ન સમજવા. કડી ૩૬. એમાં એક અંગ્રેજ અને એક ગુજરાતી કહેવત આપી છે.

કોંગ્રેસ દેવીની આરતિ.

તા. ૨૬-૧૨-૦૬ ના સાંજ વર્તમાનમાં આપેલી તે.

જય દેવી, જય દેવી, મા જય જય જય દેવી,

મા જય જય જય દેવી,

મંદ મંદ સ્મિત ભૂપિત, હિંદ તનુજ સેવી.

જય દેવી, જય દેવી. ટેક.

લૉડ રિપન પરિસ્થાપિત, જનપદ કલ્યાણી,

મા જનપદ કલ્યાણી,

અંગત બુધવર નંદિત, સુખકર મહારાણી, જય ૧.

કાર્ય ભાર બોજથી, રાજભૂલ થાતી,

મા રાજભૂલ થાતી.

સ્નેહ તે સુધરાવા, ભારતમાં થાતી જય ૨.

નિજ તન હક સાચવવા, હામ હૈયે ધરતાં,

મા હામ હેયે ધરતાં,
રાજ પ્રજાનું ગૌરવ, નિત્ય નિત્ય વધુ કરતાં, જય૦ ૩.

તવ તન રાજપ્રતિ એ, ભક્તિ જે ધરતાં,

મા ભક્તિ જે ધરતાં,

તદ્ વિદ્રેહી અસુરના, મુખ કાજળ ભરતાં, જય૦ ૪.

ત્રીસ કોટિ જનની ઓ, માતા મહા ભાગી,

મા માતા મહા ભાગી,

તુજ ખોળે શિર મૂકી, લજે આશિશ માગી. જય૦ ૫.

એક્ય વૃક્ષ સ્થાપ્યું આ, નિત્ય નિત્ય જળ સીપો,

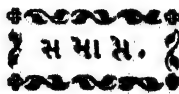
મા નિત્ય નિત્ય જળ સીપો,

“હિંદ હિંદીઓ માટે.” બની જુગ જુગ દીપો. જય૦ ૬.

કડી ૧ મંદ મંદ સ્મિત=ધીમું ધીમું હસવું. ભુષિત= શોભાયમાન. તનુજ=આળસો નેશનલ પ્રોગ્રેસ તથા સ્થાનિક સ્વરાજ્ય હિંદમાં સ્થાપન થયાં તેનું નામ ભલા વાઘસરાય લોર્ડ રિપનને ઘટે છે. જનપદ=પ્રદેશ. અંગલ= અંગરેજ. બુધવર=વધારે શાણા એવા અંગ્રેજો વડે નંદિત એટલે વધાવી લેવામાં આવેલી. કડી ૨. રાજ

ભૂલ=સરકારની ભૂલ. કડી ૩ ગૌરવ=મોટાઇ. તન=તનુજ-આળસો. કડી ૪ તારાં આળસો એવી રીતે જે રાજ્ય ભક્તિ બતાવે છે તેમાં ફાટ ફૂટ પડાવનારા અસુરનાં મોઢાં. કડી ૬ એક્ય વૃક્ષ=એકસંપીનું ઝાડ.

૬. સીપો=પાણી પાઇને ઉછેરો.

૬ સ મા સ. ૬

જાહેર ખબર.

અમારા ઔષધાલયમાં આયુર્વેદને આધારે બનેલાં સર્વે કીમતી ઔષધો, આસવ, અરિષ્ટ, અવલંહ, તૈલ, દૂત, ભસ્મ, રસ, ગુટિકા, ચૂર્ણ, વગેરે તૈયાર મળેછે. ઉત્તમ વનસ્પતિ સાથે તૈયાર કરેલા અમારા જૂના દ્રક્ષાસવનો જોડો મુંબઈમાં નથી મુસાફરીના ઉપયોગ સાથે ખાસ રાખ્યાણુ દવાઓ તથા જરૂરી દાકતરી સામાન વાળી પ્રવાસ પેટીઓ તૈયાર મળેછે. ક્ષય રોગનો ચોક્કસ ઇલાજ અમારે ત્યાં થાય છે.

પ્રવાસ પેટી નંબર ૧. ૩. ૧૫-૦-૦

„ નંબર ૨. ૩. ૭૫-૦-૦

દ્રક્ષાસવ મોટી બાટલી ૧ ની જુનાઈ

પ્રમાણુ કીમત રૂ. ૨-૦-૦ થી ૩. ૧૦-૦-૦

ચંદ્રોદય નં. ૧ તોલા ૧ ના. ૩. ૭૫-૦-૦

„ નં. ૨ „ ૩. ૨૫-૦-૦

સુવર્ણ વર્સનમાલતી નંબર ૧ „ ૩. ૨૦-૦-૦

„	નંબર ૨	„	રૂ. ૫-૦-૦
અમ્મક સહસ્ત્રપુત્રી	નંબર ૧	„	રૂ. ૧૨૫-૦-૦
„	નંબર ૨	„	રૂ. ૩૫-૦-૦
„	નંબર ૩	„	રૂ. ૧૫-૦-૦
લોહ ભસ્મ.	તોલા ૧ ના.	રૂ.	૫-૦-૦
મલ્લ કામેશ્વર.	„	રૂ.	૩૦-૦-૦
મંદુર	„	રૂ.	૪-૦-૦
સુવર્ણભસ્મ.	„	રૂ.	૪૦-૦-૦
મૌકિલક ભસ્મ.	„	રૂ.	૩૦-૦-૦
રોપ્પ ભસ્મ.	„	રૂ.	૧૨-૦-૦
અંગ ભસ્મ.	„	રૂ.	૮-૦-૦
પ્રવાલ ભસ્મ.	„	રૂ.	૪-૦-૦
આકુતી.	„	રૂ.	૧૧૦-૦-૦

ઐ શિવાય દરેક ઐ.પદો મળશે.

વૈદ્ય પાપટ જયકૃષ્ણ દારકાવાળા,

અદામના ઝાડ સામે કાલકાદેવી રોડ. મું.પ્ર.ઈ.

The poor are no more to despair of getting cheap and efficient treatment now that **Mr. R. P. Ratnaker L. M. & S.** has opened at No. 183 Kalbadevi Road, a dispensary where all sorts of diseases are treated on the most recent scientific Principles at very moderate charges. A single visit will convince.

ડાક્ટર આર. પી. રત્નાકર એમ.એનડ.એસ. એમએ
નં. ૧૮૩ કાલકાદેવી રોડ ઉપર હાલમાં જે દવાખાનું
ઉઘાડેલું છે તેમાં બધી જાતનાં દરદોતી છેલ્લામાં છેલ્લી
શાસ્ત્રીય રીઠી મુજબ ઘણાજ કીકાયત બાવે સારવાર કર-
વામાં આવેછે ; જેથી સસતી અને રામખાણ સારવાર
માટે હવે ગરીબોને નાસીપાસ થવાનું કાંઈ કારણ રહ્યું
નથી. એકવાર આવી ખાત્રી કરો.

મણિરત્નમાળા.

મૂળસંસ્કૃત અને ગુજરાતી સમશ્લોકી
તથા અર્થ સહિત.

મુમુક્ષુઓને માટે બોધદાયક અને રમણ્ય ના-
નકડો. અર્થ સર્વ કોઈને મફત આપવામાં આવેછે.

પોસ્ટ દ્વારા મંગાવનારા લાઠીઓએ માત્ર
અરધા આનાની ટીકીટ બીડવી.

ડા. ધરમશી જેઠાની કું. }
માંડવી મુંબઈ.

લી. નરમણિ.

સ્નેહી તરફથી લેખકને મુબારકબાદી.

સવૈયા.

અનેક કવિવાણી—વાટીકા હવા લઇ સુખશાંતીદાય
તારી વાણી રૂપુષ્ટ જોતાં આનંદુ છું ઉરમાં
ભલે નરમણિ નામ યથા તેં જાવ ભગ્નવ્યો આ કૃતિ કાંઈ!
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય ભાઈ!!—૧.

અનાયાસ મમ મિત્ર ભાણુ થકી થયો તુજથી મિલાપ
શેઠ સુગ્મણુ શ્રી હરિદાસનો, પણ, કારણભુત ત્યાંય પ્રતાપ
ઉપકાર જોઓનો માનુંં શ્રી તરીકે કરી સમાધ
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય ભાઈ!!—૨.

સામાન્યને સર્વ દેશી વિજ્ઞાન—પુખ્ત અંથી કરી માલ
મોજ—સુગન્ધ સરસ દેનારી ધારણુ કરશે સર્વ રસાલ
એમાંથી સુગન્ધી યુક્ત લહરી ઉડશે બહુ ઠામ જવાઇ
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય ભાઈ!!—૩.

દીક થયો છે પ્રયાસ આ રચનામાં સુંદર પ્રિયકર તા!
“રસમય મુટણી” “અવચંચ મુરખો” આનંદકારી જેમ અક્ષા!
આજ કાલ ઉધરતા વર્ગી અબ્યાસીની રૂચી રહાઇ
અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય ભાઈ!!—૪.

કોઈ સમે મીઠાજ અને કોઈજ પ્રસંગે સાદું અજ
 સ્વાદ જીભ અલ્લાહ જીરને પૂર્ણ પ્રકારે કરે પ્રસન્ન
 વાંચક જનની અભિલાષા લઘુ પુસ્તકમાં દીસે દોરાઈ
 અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ !!—૫.

આનંદ જરે વિશેષ મુજને અર્પણ કીધું શ્રી હરિદાસ
 મંગલનામ ઉચ્ચારણ કીધું આદીમાં સંભારી ખાસ
 જેવી કૃતી સરસ છે તેવું ચરિત શેઠજીનું સાહાય
 અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ !!—૬.

જેવું મસ્તક તેવી પામણી કોને ના મમશે દેખાવ
 જેવું રૂપ દિસે આભારણે તેવા ધર્યા વિવેક ભાવ
 તદનુસારી વિવેક બુદ્ધી મિત્ર નરોત્તમ માંછ વસાઈ
 અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ !!—૭.

મારો મત આ પુસ્તક-વિષયે પ્રકટ થયા આ કીધું કામ
 માન્ય કરીને મિત્ર નરોત્તમ લેશો યાદજ તેની આમ
 મિત્ર લાગણી, ખુશી અતાં, ઉભરી આવે જે ઉર્મિઆંહી
 અભિવંદન આપું છું તેથી મિત્ર તરીકે હે પ્રિય બાઈ !!—૮.

રતિલાલ આણંદજી મુની.

